

**UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno**

Prevence a řešení šikany na střední škole

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. Alena Plšková**

**Vypracoval:
Karel Horák**

Brno 2008

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Prevence a řešení šikany na střední škole“ zpracoval samostatně a použil jen s použitím informačních zdrojů uvedených v příloženém seznamu.

Benešov 22.3.2008

.....

Karel Horák

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Aleně Plškové za velmi užitečnou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěl poděkovat své manželce, dceři a sestře za podporu a pomoc při zpracování mé bakalářské práce.

.....

Karel Horák

OBSAH

Úvod	5
1 Vymezení základních pojmů	7
1.1 pojem šikany	7
1.2 typy šikany	8
1.3 fáze šikany	9
1.4 agresor a jeho metody k získání moci	13
1.5 oběť	15
1.6 vztah agresora a oběti	17
1.7 prostředí	18
2 Šikana a společnost	20
2.1 postoj společnosti	20
2.2 šikana jako trestný čin	21
2.3 mechanismy které brání vyšetření šikany	23
3 Vyšetřování šikany	24
3.1 strategie vyšetřování šikany	24
3.2 zásady při vyšetřování šikany	25
3.3 rozhovor s agresory a jejich rodiči	27
3.4 práce s obětí a jejich rodiči	28
3.5 práce se skupinou	28
4 Prevence	30
4.1 úvod do prevence	30
4.2 osnova prevence šikany	30
4.3 druhy a možnosti prevence	31
5 Empirická část	34
5.1 obsahové zaměření a cíle průzkumu	34
5.2 popis průzkumného vzorku	35
5.3 metodika průzkumu	35
5.4 průzkum	36
Závěr	53
Resumé	54
Anotace	55
Seznam použité literatury	57
Přílohy	59

Úvod

Problém šikany nejenom na střední škole mě velice zaujal. Šikanování je všudypřítomné a může nás někdy provázet celým naším životem. Jsem přímo fascinován tím, jak může kolektiv lidí, kteří spolu sdílejí určité místo a čas, tvoří tedy jakousi společnost, přijmout jako normu chování šikanování jiné skupiny lidí nebo jednotlivce. Z pohledu sociální pedagogiky je velice zvláštní a specifická tato přeměna zdravé a normálně fungující skupiny vlivem jednotlivce nebo malého počtu lidí ve skupinu s narušenými sociálními vztahy. Tito lidé svým jednáním pomalu přemění demokraticky fungující společnost na diktaturu jednotlivce nebo skupiny, pokud se společnost proti těmto lidem nepostaví. Veřejnost je často přesvědčena, že šikana je problém malého počtu lidí, ale ta se odehrává často už ve školkách, základních školách, středních školách, učilištích, na internátech, v armádě, v zaměstnání (mobbing) i na jiných místech, v nemocnicích například na psychiatriích, mezi nájemníky domu a také týrání seniorů v rodině nebo domovech důchodců. V určité formě se může projevit také mezi členy rodiny. Lze také objevit zvláštní druh šikanování některých skupin lidí uvnitř jednoho státu. Tyto stavy známe z historie, například z Německa, kdy se k moci dostal Hitler a začal šikanovat určitou skupinu obyvatel včetně těch, kteří ho mohli ohrozit a kteří se mu postavili na odpor. Toto šikanování a zdání neomezené moci dostalo Německo a celý svět do druhé světové války. Lidská společnost se však nepoučila a následovala diktatura komunismu. Tyto dvě diktatury byly dokonalé totality, které znamenaly mnohá utrpení jednotlivců i celých skupin lidí. Šikanování je nebezpečnou sociální nemocí, která může skrytě a nebezpečně bujet ve společnosti. Jejím důsledkem je poškození zdraví jednotlivce jak fyzického, tak psychického, skupiny, rodiny a společnosti.

Je vůbec zachytitelné šikanování ve školách a výchovných zařízeních? Na první pohled by se mohlo zdát, že nic takového nás netrápí. Z dříve uveřejněných miniprůzkumů na některých základních a středních školách většina pedagogů neviděla šikanování vůbec jako závažný problém, kterému by měli věnovat větší pozornost. Alespoň ne v jejich školském nebo výchovném zařízení. Většina těchto učitelů a mnozí další, kteří takto uvažují, se velmi mýlí. Šikanování je problém nebo v lepším případě může být problémem i na jejich školách. Určení přesného stavu věcí je

mimořádně obtížné. Je to dáno především skrytostí a obtížností zjistit, kde se šikanování vyskytlo, protože většina školských zařízení, kde bylo šikanování zjištěno, se to snaží zamlčet. O převážné většině případů se prostě neví. Zůstává nezpozorována navzdory tomu, že lehčí stadia a její počáteční formy zasahují značnou část dospívající populace. Zárodečné stupně šikanování jsou přítomné ve většině formálních skupin ve školách a výchovných zařízeních, kde se pracuje tradičním způsobem pedagogické práce. Z těchto počátečních forem šikan se může vyvinout do dalších stádií již nepřehlédnutelné procento tzv. nakažených skupin.

Moje bakalářská práce na téma prevence a řešení šikany na střední škole se člení na dvě části. Teoretická část je věnována vymezení základních pojmů šikany, jako jsou například fáze šikany, pojem oběť, agresor, prostředí šikany apod. Empirická část se zaměřuje na zjištění sociálního klimatu ve třídách z pohledu studentů, u učitelů zjišťuje míru jejich seznámení s problematikou šikany a způsoby jejího řešení v průběhu pedagogické praxe. Nastíním možné postupy při vyšetřování šikany a její předcházení, tedy prevenci. Za objekt výzkumu jsem si vybral studenty druhých ročníků a učitele Střední odborné školy a Gymnázia v Benešově. Jako vzorek studentů byli zvoleni studenti druhých ročníků, kteří měli již potřebný čas zvyknout si na nové prostředí a navázat základní sociální vztahy. Jako prostředek výzkumu jsem si vybral dotazníky (viz. přílohy), které jsem použil u učitelů i žáků. Základním pramenem, ze kterého jsem čerpal pro první část práce, byla literatura od M. Koláře, která je podle mého názoru velmi kvalitní, čtivá a fundovaná, dále pak od psychologů, kteří se zabývají psychikou dospívající mládeže, je zde také zastoupena vyhláška ministerstva školství, trestní zákon a v menší míře i odkazy na internetové stránky. Jelikož nemám dostatek zkušeností s výzkumem, zvolil jsem z mého hlediska nejlepší alternativu empirického výzkumu, a to formu dotazníku, kde jsem použil různé druhy otázek, a vyhodnocení jsem provedl do přehledných tabulek a grafů. V dílčích závěrech jsem porovnával obě školy navzájem i souborné výsledky v jejich vztahu k formulovaným hypotézám.

1. Vymezení základních pojmů

1.1 Pojem šikany

Abychom se dále mohli zamýšlet nad prevencí a řešením šikánování na středních školách, musíme si nejprve říci, jak takové chování vypadá, jaké jsou jeho formy a jaké znaky mají počáteční stadia, kdy a jak je možné nejúčinněji zasáhnout.

Jak vzniklo slovo a jaké znaky má tedy chování označované jako šikánování? „Výraz šikana je patrně francouzského původu (chicane) – znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů, například vůči podřízeným nebo vůči občanům ze strany úředníků“.¹

Dle závazného pokynu Ministerstva školství a tělovýchovy je pojem šikany vymezen takto : „Šikánování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševním a tělesném zdraví“.²

Jde o jednání nezákonné a pro oběť ponižující. Jestliže agresor dosáhl patnáctého roku věku, je i trestně postihnutelný dle trestního zákona. Do šikánování patří fyzické násilí i používání zbraní, ústní agrese a zastrašování zbraněmi, krádeže,

¹ Pokorný, V. Telcová, J. Tomko, A. Prevence soc. patologických jevů str. 47, Brno: UPPD 2003
² metodický pokyn MŠMT č.j. 28 275/2000-22

ničení a manipulace s věcmi, násilné a manipulativní příkazy, zraňování izolací a „uměleckými“ výtvary.

Také by se dalo říci, že šikanování je agresivní jednání nebo chování s cílem získat určitou fyzickou nebo psychickou převahu a určitou materiální nebo sociální výhodu. Útočník se snaží získat svým jednáním a chováním různé výhody, dominanci, uspokojení, zadostiučinění nebo odplatu za dřívější křivdy.

Pro rozpoznání šikanování je potřebné umět odlišit jiné typy agresí. Je to nezbytné pro prvotní orientaci a především pro nápravu. Jestliže se například perou dva přibližně stejně fyzicky silní žáci kvůli jedné dívce, nejde samozřejmě o šikanování, protože tu chybí nepoměr sil, kdy oběť se neumí nebo z různých příčin nemůže bránit. V tomto případě rovněž chybí další významný rys šikanování, převaha agresora nad obětí.

Na závěr bych se pokusil rekapitulovat nejdůležitější znaky pojmu šikanování, a to jsou : „záměrnost, opakování (není podmínkou), nepoměr sil, samoučelnost agrese“.³ Podle mého názoru nemusí chování splňovat všechny uvedené znaky, abychom jej mohli označit jako šikanování. Také je důležité posoudit, jak na takové chování reaguje a jak jej prožívá žák, proti kterému je vedeno.

1.2 Typy šikany

Šikanování můžeme rozčlenit na přímé a nepřímé, fyzické a verbální, aktivní a pasivní. Mohou vznikat také kombinace těchto tří forem šikany, také jsou odlišnosti mezi dívkami a chlapci, tak dostáváme osm druhů šikany :

- **fyzické přímé aktivní** - útočníci oběť fyzicky napadají („škrtní, kopou, fackují, věsí do smyčky“)
- **fyzické aktivní nepřímé** – agresor pošle pomocníky, aby oběť zbili, nebo jsou oběti ničeny věci

3 Kolář, M. Bolest šikanování, str. 31, Praha : Portál 2005

- **fyzické pasivní přímé** – fyzické bránění oběti v dosahování jejich cílů („agresor nedovolí oběti, aby si sedla do lavice“)
- **fyzicky pasivní nepřímé** – odmítnutí splnění požadavků („agresor odmítne oběť na její požádání pustit ze třídy na záchod“)
- **verbální aktivní přímé** – nadávání, urážení, zesměšňování
- **verbální aktivní nepřímé** – rozšiřování pomluv („patří sem, ale i tzv. symbolická agrese, která může být vyjádřena v kresbách, básních apod.“)
- **verbální pasivní přímé** – neodpovídání na pozdravy, otázky apod.
- **verbální pasivní nepřímé** – okolí se nezastane oběti („je-li nespravedlivě obviněna z něčeho, co udělali její trýznitelé“)⁴

1.3 Fáze šikany

K popsání jednotlivých fází šikany jsem se více méně držel již hojně citované publikace autora Michaela Koláře, Bolest šikanování, vydání druhé, rok 2005, kde se mi zdají jednotlivé fáze popsány tak výstižně, že jsou prakticky využitelné při posuzování a rozpoznávání jednotlivých stádií šikany.

První stadium : zrod ostrakismu

„Mezi pedagogy i rodiči je velmi rozšířená představa, že ke zrodu šikanování jsou zapotřebí zcela výjimečné podmínky, například přítomnost patologického sadisty a absence kázně. Proto se výskyt šikanování považuje za ojedinělý, pro život normálních žáků bezvýznamný. Tato představa je zcela mylná. Kde se tedy

⁴ Kolář, M. Bolest šikanování, str. 32, Praha : Portál 2005

šikanování ve zdánlivě zdravých kolektivech bere? Podmínky k jeho vzniku mohou být totiž zcela běžné a nenápadné. Kázeň v takové skupině bývá dobrá a iniciátoři šikanování nejsou nemocní sadisté, ale obyčejní kluci a holky. V každé školní skupině se vždy při „hře se strachem“ záhy objeví jednotlivci, kteří jsou nejméně vlivní a oblíbení, ti kteří se nacházejí na tzv. sociometrickém chvostu. Všichni jednotlivci, kteří se dostanou na chvost skupiny, zakoušejí prvky šikanování, tzv. ostrakismus. Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen necítí dobře – je neoblíbený a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky. Tato situace je zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje⁵. Když nastane tato první fáze šikanování, jde o zárodečný stav, který může přejít do dalšího stadia.

Druhé stadium : fyzická agrese a přitvrzování manipulace

„V náročných situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizování žáci instinktivně sloužit jako jeho ventil. Spolužáci si na nich odreagovávají své nepříjemné pocity, například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Tehdy se manipulace přitvrzuje a objevuje se zprvu subtilní fyzická agrese. Zážitek, jak chutná moc, když bijí a týrá někoho slabého a ustrašeného, může vyvolat u disponovaných jedinců prolomení posledních zábran – začínají své agresivní chování opakovat. Velmi nepříznivou variantou je situace, když násilí začne praktikovat vůdce a sociometrická hvězda skupiny jako „úlevnou“ zábavu nebo prostě jen pro obveselení okruhu svých obdivovatelů. Další vývoj do značné míry závisí na míře pozitivního zaměření skupiny a na postojích žáků k šikanování. V případě, že ve skupině existuje soudržnost, kamarádské vztahy a převažují pozitivní morální hodnoty, kdy žáci mají zásadně negativní postoje k násilí a ubližování slabším, pokusy o šikanování neuspějí. Jestliže je ale imunita skupiny vůči šikaně nějakým způsobem oslabena, jsou pokusy o šikanování trpěny a je téměř jisté, že násilí v nějaké podobě zakoření“⁶. V této fázi je ještě možné, aby společnost, kde se nemoc šikanování vyskytla, uzdravila sama.

⁵ Kolář, M. Bolest šikanování, str. 36, Praha : Portál 2005

⁶ Kolář, M. Bolest šikanování, str. 37, Praha : Portál 2005

Pokud není oslabena tím, že se ve třídě sejde skupina žáků, kteří mají agresivní chování jako přirozenost.

Třetí stadium : klíčový moment – vytvoření jádra

„Jestliže se nepostaví pevná hráz přitvrzeným manipulacím a mnohdy i počáteční fyzické agresí jednotlivců, často se utvoří skupinka agresorů, „úderné jádro“. Tito šířitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky šikanovat nejvhodnější oběti. V tomto klíčovém momentu se rozhoduje, zda se počáteční stadium přehoupne do stadia pokročilého. V této době je již skupina v hrubých obrysech rozdělena na podskupiny a „kliky“, které podle svého charakteru různými způsoby bojují o vliv. Jestliže se nezformuje silná pozitivní podskupina, která bude alespoň rovnocenným partnerem ve vlivu a popularitě svých členů podskupiny tyranů, tažení tyranů může nerušeně pokračovat. Někdy vznikne křehká rovnováha mezi dvěma nejsilnějšími podskupinami agresorů a slušných žáků, a násilí se dočasně zastaví“.⁷ Může však lehce dojít k porušení této rovnováhy, např. při příchodu dalšího agresora nebo typické oběti šikanování. Členové skupiny slušných žáků se nevyskytují příliš často, a když, tak mají vždy oslabenou pozici, právě proto, že jsou slušní a dodržují pravidla. Naproti tomu agresori žádná pravidla nemají. Všichni ale dodržují jeden nepsaný zákon, a to ten, že se „nebonzuje“. Tak vlastně nepřímou umožňují vznik a růst šikany.

Čtvrté stadium : většina přijímá normy agresorů

„V případě, že není ve skupině silná pozitivní podskupina, činnost jádra agresorů může bez odporu pokračovat. Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. Následkem toho dojde ve skupině k šokující proměně. Je to něco podobného, jako když virus přemůže buňku a plně ji ovládne. Buňka zůstává navenek zachována, avšak místo aby organismus podporovala, zevnitř ho rozkládá. U členů skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná normám vůdců. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají přitom uspokojení“.⁸

⁷ Kolář, M. Bolest šikanování, str. 39, Praha : Portál 2005

⁸ Kolář, M. Bolest šikanování, str. 39, 40, Praha : Portál 2005

V této fázi šikany již není návratu. Sociální cítění a chování celé společnosti se začne hroutit a směřovat k totalitnímu chování. Zde je již náprava velmi těžká. Ozdravný proces je velmi náročný na pedagogické pracovníky, je zde často nutný zásah vyškoleného odborníka.

Páté stádium : totalita neboli dokonalá šikana

„Zhoubný proces bez radikální pomoci zvenčí obvykle ústí do posledního stadia nemoci. V něm jsou normy agresorů přijaty nebo respektovány všemi, popřípadě téměř všemi členy skupiny, a dojde k plnému nastolení totalitní ideologie šikanování. Dojde k rozdělení žáků na dvě skupiny, tzv. otrokáře a otroky. Otrokáři využívají na otrocích všechno, co je využitelné: od materiálních hodnot po jejich tělo, city, rozumové schopnosti, školní znalosti apod. Důkazem moci nad těmito otroky je to, že jim otrokáři mohou způsobovat bolest, znásilňovat je všemi způsoby, a oni nejsou schopni se bránit. Agresoři, kteří ztrácejí poslední zbytky zábrán a smyslu pro realitu, jsou nutkáni k opakovanému násilí. V malé skupině zcela vítězí zlo, nápadně podobné fašismu s jeho ideologií pánů a otroků. Původně neutrální nebo mírně nesouhlasící členové skupiny jsou stále konformnější. Se zájmem přihlížejí, případně se stále aktivněji zapojují do šikanování. Zbytky lidskosti jsou vytěsňeny alternativní identitou, přijímající ideologii násilí, v níž není místa pro soucit s utrpením a kde zcela chybí pocit viny. Otroci jsou stále závislejší a ochotnější dělat cokoli. Neúnosnost utrpení řeší únikem do nemoci, neomluvenou absencí, odchodem ze školy, pokusem o sebevraždu, případně se zhrouť. Prorůstání parastruktury násilí do oficiální školní struktury je poslední metou k absolutnímu vítězství šikanování. Páté stádium šikany je příznačné spíše pro šikany ve věznicích, vojenském prostředí a výchovných ústavech pro mládež. V mírnější podobě se vyskytuje i na školách. Stává se to v případě, když vůdce jádra agresorů je sociometrickou hvězdou třídy. Je zvolen předsedou, žákem s výborným prospěchem, má kultivované chování k dospělým a pomáhá pedagogovi ochotně plnit jeho úkoly. Vedení dospělých ho podporuje a věří mu, stojí za ním třídní učitel a ostatní vyučující. Jakékoliv signály skrytého volání o pomoc nesympatického, výukově slabého žáka jsou v těchto případech přehlíženy nebo vykládány v jeho neprospěch“.⁹

⁹ Kolář, M. Bolest šikanování, str.40, Praha : Portál 2005

Tato fáze je úplným zhroucením systému společnosti. Jsou akceptovány normy šikanování jako normy běžného chování všemi členy společnosti. V této fázi při vyšetřování se paradoxně oběti zastávají agresorů, a proto u nich často dochází k tomu, že mění předešlé výpovědi. Úplné vyléčení této fáze je prakticky nemožné bez rozdělení společnosti, respektive všech žáků do jiných výchovných zařízení.

1.4 Agresor a jeho metody k získání moci

V této kapitole se pokusím charakterizovat osobnost agresora. Kde se v lidech vůbec bere potřeba ubližovat jiným lidem. Toto je jistě jedna z nejstarších otázek v dějinách lidstva. Násilí člověka proti člověku nás provází od zrodu lidstva. Vždy tu byla a je skrytá snaha působit bolest jiným lidem. Ať už jde o mučení, popravy a útrpné právo ve středověku, nebo totalitní koncentrační tábory novověku. I dnes vyplouvají na povrch zprávy o mučení zajatců (Afrika, Kuba) nebo nehumánní výsledky (CIA). Agresivita je v každém člověku zakořeněná. Záleží jen na něm, zda vypluje na povrch, nebo zůstane skryta.

Při potlačování agresivity je na prvním místě působení rodiny. Člověk musí duševně vyžrát a musí každý den potlačovat agresi. Je důležité, aby člověk prodělal správný duševní a morální vývoj. Co je vlastně spouštěcí mechanismus šikany? Je to vlastně porucha duševního a morálního vývoje člověka. Jedinec jako by ustrnul ve vývoji. Protože člověk od narození je sebestředný a sobecký. Musí se naučit lásce a cítění s druhými lidmi.

Většina agresorů jsou normální mladí lidé, ale při hlubším rozboru osobnosti agresora lze najít primitivní zamilovanost do sebe, sebeobdiv a nekritičnost. Také v některých případech snahu o překonání pocitu méněcennosti. V jeho osobnosti je také často zakotveno strádání z dětství a chyby v rodinné výchově, kdy stresování rodiče stresují své děti. „Sobecko-sebestředná orientace je podstatnou charakteristikou a nutným podhoubím pro růst zdatného uchvatitele moci a strůjce šikanování“.¹⁰

¹⁰ Kolář, M. Bolest šikanování, str. 77, Praha : Portál 2005

Žáci, kteří iniciují šikanu, bývají převážně (silní) jedinci ve společnosti. Umí dobře ukryvat svůj strach (i před sebou) a zneužívají strachu druhých. Na silné stresové situace reagují agresivně. Jsou to nejčastěji fyzicky silní jedinci ve srovnání s obětí. Je u nich pozorována touha po moci a zájem o násilí je hnací jednotkou jejich konání. Jsou, ale i jiné motivy, které vedou určité lidi k šikanování druhých a to :

- **upoutání pozornosti** – agresor chce být středem pozornosti spolužáků
- **zabíjení nudy** – vyplnění volného času mezi výukou
- **badatel** – agresor zkoumá, co oběť vydrží, má oběť za hračku
- **žárlivost** – agresor závidí oběti úspěchy
- **prevence** – dříve šikanovaný nyní z prevence šikanuje
- **vykonat něco velkého** – přehlušení komplexu méněcennosti

Byl zaznamenán výskyt tří typů iniciátorů šikanování

I. typ

- hrubý, primitivní, impulsivní, se silným energetickým přetlakem, narušeným vztahem k autoritě
- šikanuje masivně, tvrdě a nelítostně, vyžaduje absolutní poslušnost od ostatních
- agrese a brutalita se vyskytuje často i u jeho rodičů, jako by agresor násilí vracel

II. typ

- velmi slušný, kultivovaný, narcisticky šlechtěný, sevřený, zvýšeně úzkostný, někdy i se sadistickými tendencemi v sexuální směru
- násilí a mučení je cílené a rafinované, děje se spíše ve skrytu, bez přítomnosti spolužáků
- v rodině se uplatňuje důsledný a náročný přístup, někdy až vojenský dril bez pocitu lásky

III. typ

- „srandista“, optimistický, dobrodružný, se značnou sebedůvěrou, oblíbený a vlivný
- šikanuje pro pobavení sebe i ostatních, snaha zdůraznit „legrační“ a „zábavné“ stránky
- může být přítomna citová subdeprivace a absence duchovních a mravních hodnot v rodině

Agresor využívá různé metody k získání moci ve školním kolektivu a tím obrací skupinovou dynamiku (vysvětleno v kapitole 1.6) ve svůj prospěch. Používá násilné prosazení vlastních pravidel, psychickou manipulaci se znaky hypnózy s kombinací vymývání mozku (brainwashing). „S úplně prvním použitím brainwashingu se Evropané setkali při křížových taženích. Šlo o mohamedánskou sektu založenou v 11. století. Měla sedm stupňů, z nichž nejhroznější byli fedáviové, vykonavatelé vůle velmistroy. Velmistr si vybíral za fedávie smyslné a fanatické mladíky a dal je omámené hašišem donést do zahrady plné květin, vůní, drahých jídel a krásných dívek. Ti pak byli ke všemu odhodláni, protože si mysleli, že byli v ráji. Zavraždili každého, koho jim velmistr označil, i když byl obklopen zástupem ozbrojenců“.¹¹

Tato kombinace zjevných a skrytých způsobů agrese má smrtící účinek a vede k nastolení pokročilé etapy destrukce chování a života celé skupiny. Zákonitě dochází ke zlomení samostatného myšlení a odporu členů skupiny. Působením systematického násilí (tělesného, smyslového) změní své názory a chování a jednají tak, jak by jinak nejednali. Pokud je toto působení zvláště drastické, tak „je pozměněna vnitřní chemie (metabolismus), což způsobí úzkost a nejspíše vyvolá alespoň lehké poruchy nervového systému, což způsobí zvýšení účinnosti konverze“.¹² Další hybnou silou šikany je tlak skupinových norem. Člověk má tendence k závislému, nesvobodnému chování. Proto v pokročilých stádiích šikany se vyskytuje značný sklon ke konformitě. Její podstata je v tom, že jedinec se podrobí nátlaku skupiny a poté mu šikanování připadá jako něco normálního a nemá vůbec snahu něco pedagogovi oznámit.

1.5 Oběť

Co víme o osobnosti oběti šikany? Vystihnout osobnost oběti je velmi složité. Vždyť obětí se může stát kdokoliv z nás. Velmi obecně můžeme za oběť označit jedince, který je delší dobu objektem šikanování. Obětí bývá zpravidla student, který se nenaučil být dostatečně asertivní, aby se sám ochránil. Jsou žáci, kteří jako by šikanování přímo přitahovali, a také jsou často opakovaně šikanováni. Jde o oběť

¹¹ <http://www.volny.cz/xenobit/brainwsh1.html>

¹² <http://www.volny.cz/xenobit/brainwsh1.html>

pasivní, úzkostnou a nejistou, která není schopna se sama bránit agresí, i když na její osobě není nic, co by útoky provokovalo. Dále tu máme oběť, která dráždí své okolí nějakou odlišností, různým stylem života, oblékáním, národností nebo svým fyzickým a psychickým stavem. Z tohoto můžeme rozlišit dva druhy obětí šikany :

- **pasivní** – oběť špatně psychicky snáší stresové situace (je pasivní, úzkostná a nejistá)
- **provokativní** – oběť se odlišuje od ostatních v kolektivu (barvou pleti, vadou řeči nebo nějakým postižením)

Dále můžeme oběti dělit na :

- **oběti slabé** – s nějakým handicapem
- **oběti „silné“** – které jsou vybrány z velkého množství náhodně
- **oběti nekomfortní** – např. prospěchově dobří studenti
- **stálé oběti šikany** – jsou opakovaně šikanovány

Můžeme tedy sumarizovat profil osobnosti oběti, který se vyznačuje zpravidla: „plachostí, citlivostí, nižším sebehodnocením, submisivitou, nevýraznými tendencemi k sebeprosazení, nižší úrovni sebekontroly a sebeovládání, bázlivostí, introvertní orientací“.¹³

Dále jde nejčastěji o lidi, kteří jsou samotáři, špatně navazují vztahy s druhými lidmi, jsou sociálně méně přizpůsobiví a k sobě neúměrně kritičtí. Vyhýbají se sportovním aktivitám, násilí a agresivitě. Také můžeme oběti dělit podle toho, zda mají v kolektivu alespoň jednoho kamaráda, nebo jsou zcela osamoceni.

¹³ Pokorný, V. Telcová, J. Tomko, A. Prevence soc. patologických jevů str. 51, Brno UPPD 2003

Někdy je pro pedagoga složité rozpoznat, kdo je oběť a kdo agresor, protože se někdy stává, že oběť je také agresorem. Měl by mít na paměti základní pravidlo : „Žádný žák nesmí být týrán!“¹⁴

1.6 Vztah agresora a oběti

Je důležité zmínit se o vztahu agresora a oběti šikanování. Nejčastěji to jsou osoby v relativně podobném postavení, obvykle jde o vrstevníky nebo jedince s minimálním věkovým rozestupem. Vztah agresora a oběti je založen na zahalení vlastního problému (zejména strachu) a snahy vyžít pro vlastní užitek problému druhého a získat z takového jednání prospěch jakéhokoliv rázu.

Od počátku vzniká ve třídě (ale i na učilišti, vysoké škole, v armádě, v zaměstnání) rozdělení do skupin, které jsou různě silné a s různorodými zájmy. Vzniká vazba mezi těmito skupinami, a to překvapivě stálá vazba, protože i v pozdějších stadiích se tyto skupiny vzájemně potřebují. U rozvinutých stadií šikanování se „běžné“ hraní a experimentování se strachem zvrátí v závislost mezi tyranem a obětí. Pro agresora se stane zvláště návykovou drogou proti vlastnímu strachu ovládnutí, mučení a lámání vůle oběti.

Agresivní chování se u útočníka většinou stupňuje a vede u oběti mnohdy k prolomení křehké ochrany vůči tělesné i psychické bolesti. Zpravidla to v oběti překvapivě rozváže sebezničující síly, které jsou ku prospěchu mučiteli. Vztah tyrana a jeho oběti je podobný obrazu dvou zápasníků v kleci, kdy jeden má jednoznačnou převahu a ten slabší, který nemá dostatek sil, se pokouší zaháknout do agresivnějšího nepřítele, obejmout ho, být mu co nejbližší, protože tak mu nehrozí, že jej útočník přímým úderem srazí na podlahu.

¹⁴ Kolář, M. Bolest šikanování, str. 89, Praha : Portál 2005

1.7 Prostředí

Šikana není nikdy pouze záležitostí agresora a oběti. Neděje se ve vzduchoprázdnu, ale v souvislosti vztahů nějaké konkrétní skupiny tzv. „skupinová dynamika (jako souhrn skupinového dění a skupinových interakcí. Vytvářejí ji interpersonální vztahy a interakce osobností členů skupiny spolu s existencí a činností skupiny a silami z vnějšího prostředí. Ke skupinové dynamice patří zejména cíle a normy skupiny, vůdcovství, soudržnost a napětí, projekce minulých zkušeností a vztahů do aktuálních interakcí, vytváření podskupin a vztahy jedinců a skupiny v čase)“.¹⁵

V tomto smyslu je šikanování vždy závažnou poruchou vztahů skupinového organismu, který podlehl nemoci šikany. Vztahy při šikaně mají svoji vnitřní dynamiku a svůj zákonitý vývoj. Směřují od zárodečné podoby k nejvyššímu, pátému stupni systémového ničení pozitivních vztahů mezi členy skupiny. Nejhorší podoba šikanování (pátý stupeň) nápadně připomíná fašistickou nebo komunistickou totalitu; naproti tomu zdravá komunita je evidentně skupinovou demokracií.

Dále také do prostředí, kde se odehrává šikanování, je zařazena osobnost výchovného pracovníka, nejčastěji pedagoga. Také osobnost pedagoga hraje nezanedbatelnou roli při vzniku šikany, ale i při pomoci a odhalení. K zastavení nebo vůbec k odhalení šikany je zapotřebí silnou a zralou osobnost učitele. Často není nastolen model důvěry a demokracie s žáky. Studenti si pak vybíjejí napětí z výuky, v některých případech z učitele, na slabších žácích. Pro pedagoga je velmi důležitá zpětná vazba mezi ním a studenty a také nastolení spravedlivé sociální struktury, kterou žáci přijmou za svou.

Dalším faktorem je prostředí rodiny jak u agresorů, tak u obětí. U agresorů a přímých účastníků byla v rodinách zjištěna různě velká citová deprivace a absence duchovních a citových hodnot. Agresoři jakoby opakují násilí, které vidí ve svých rodinách a které považují za „normální“, také se setkávají v rodině s přísnou výchovou bez lásky a citů. Naproti tomu u obětí je nejčastější stav tzv. ochranné matky.

¹⁵ Kolář, M. Bolest šikanování, str. 79, Praha : Portál 2005

V rodině buď zcela chybí mužský prvek, se kterým by se oběť mohla identifikovat, nebo je zde dominantní matka a submisivní otec. Další variantou jsou rodiny, kde jsou znáti neurotické stavy rodičů. Zde jsou členové rodiny nejistí, zvýšeně úzkostní a mají poruchy sebevědomí.

2. Šikana a společnost

2.1 Postoj společnosti

Náhlý vzestup šikany nejen na středních školách a medializace těch nejhorších případů donutila společnost se tímto opomíjeným a přehlíženým problémem vážně zabývat. Konečně jsme si uvědomili, že třída ve škole je vlastně taková malá společnost a návyky, které si žáci utvářejí ve škole, přenášejí i do skutečného života. Zdravá společnost je základem dobře fungujícího státu. Ze společnosti konečně přicházejí impulsy k nápravě. Rodiče studentů by si měli uvědomit, že pedagogové jsou rovnocenní partneři ve výchově jejich dětí. Měla by vzniknout vzájemná spolupráce mezi nimi.

Dalším krokem je změna postojů učitelů k žákům. Musí se z nich stát rovnoprávní partneři na cestě za vzděláním. V dnešní době stále ještě škola jako sociální instituce brání děti před nebezpečnými vlivy, ale také brání před novými změnami, které by vedly k zlepšení situace. Z různých zdrojů je znát, že pomalu přichází změna k lepšímu.

Současná společnost prosazuje tržní morálku, kdy úspěch je měřen množstvím vydělaných peněz. Do pozadí ustupují vztahy lidí a morálka. Tento styl vede k větší osobní svobodě jedince, k realizaci a utváření jeho osobnosti jím samým. Tímto je člověk tlačěn k většímu pracovnímu nasazení, ale také k většímu stresu. Ten také často boří poslední zábrany k propuknutí agrese, která je v nás zakořeněna.

V tomto duchu se diferencuje společnost na ty, kteří jsou odolní stresu, umějí se prosadit a jsou agresivní, a na ty kteří mají problém si tento styl chování osvojit. Na každého člověka se každý den z masmédií valí násilí a agresivní prvky chování, každou minutu, hodinu, den za dnem. Na každém člověku, i když se tomu brání, to časem zanechá určité stopy. Zejména pak na našich dětech.

Pak se nemůžeme divit, že v televizních novinách sledujeme, jak jeden žák pobodal spolužáka, jak spolužáci znásilnili spolužačku, jak si děti natáčejí bití a šikanování spolužáka na mobilní telefon a jak jednotlivé třídy po internetu organizují rvačky, které končí vážnými zraněními. V poslední době jsou také šikanování pedagogičtí pracovníci a v některých případech jsou i napadáni.

Tento zájem médií paradoxně probudil zájem odpovědných orgánů o řešení šikany ve společnosti. Společnost se začíná probouzet a začíná organizovat výuku pedagogických pracovníků, která je zaměřena na odhalení příznaků a řešení šikany. Zlepšuje se v tomto směru činnost soudů, policie i jiných státních orgánů. V celé společnosti se o tomto problému začíná velmi živě diskutovat, což jistě přinese zlepšení situace.

2.2 Šikana jako trestný čin

Je zajímavé, že i když je šikana závažný společenský problém, v našem současném trestním zákoně, zákon č. 140/1961Sb., není samostatný paragraf pro šikanování. Na druhou stranu je zde mnoho paragrafů, které postihují určité segmenty chování, které můžeme nazvat šikanou.

V našem trestním řádu nabývá pachatel trestní odpovědnost za spáchaný skutek dosažením 15 let věku. Do té doby nesou plnou odpovědnost zákonní zástupci. Aby šikanování mohlo být trestné, musí se prokázat, že jednání agresora bylo úmyslné, musí být prokázán úmysl pachatele. Jednání agresora musí dosahovat intenzity uvedené v zákoně, pachatel se dopustí jednání, které naplňuje znaky konkrétního trestného činu, který je uveden v trestním zákoně. V případě šikanování je možný také takový stav, kdy jedno jednání má znaky více trestných činů, jde tedy o jednočinný souběh.

Šikana není považována za trestný čin (dle trestního zákona), ale jednání v rámci šikany může být trestně postihováno v paragrafech, jako např.: „§ 231 – omezování osobní svobody, § 235 – vydírání, § 234 – loupež, § 221-224 - ublížení na zdraví, § 257 – poškození cizí věci, § 241 – znásilnění, § 242 – pohlavní zneužívání, §

247 – krádež, § 196 – násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci“.¹⁶ Toto jsou jen některé paragrafy z trestního zákona. I na chování pedagoga se mohou některé paragrafy vztahovat, pokud se prokáže, že o šikanování věděl, např.: „§ 165 – schvalování trestného činu, § 167 – nepřekažení trestného činu, § 217 - ohrožování výchovy mládeže“.¹⁷

V případě žáků mezi 15. -18. věkem života, tedy mladistvými, jsou upravené i trestní sazby za shora uvedené paragrafy. U těchto jedinců je možné uložit jen některé tresty, u trestů s odnětím svobody jsou sazby sníženy o polovinu, avšak horní hranice trestu nesmí převyšovat pět let a spodní jeden rok. Dále je možné uložit trest zákaz činnosti, pokud tím není ohrožena příprava na výkon zaměstnání mladistvého. Jinými tresty jsou také: peněžitá náhrada škody, vyhoštění, propadnutí věci a obecně prospěšné práce.

Dochází-li k šikanování v době vyučování, nese plnou odpovědnost za nastalou újmu škola. Oběť může požadovat náhradu škody vzniklé šikanou – na věcech, na zdraví včetně psychické újmy apod. Jestliže je škola právní subjekt, nese náhradu škody zřizovatel školy. V současné době se také školy jako instituce začínají pojišťovat proti takovéto události, protože mohou být žalovány o velmi vysoké částky. Toto je jasný signál, že šikana přerostla ve velmi závažný problém, se kterým se nejen školská zařízení potýkají. Poslední uveřejněné případy ukazují, že vzrůstá brutalita při šikanování na školách. Je nejvyšší čas začít šikanu účinně postihovat, ale i přes velké překážky šikanu vyšetřovat a nesnažit se případy zamést pod koberec, jak tomu bývalo.

Je třeba ještě zmínit, že i rodiče žáků mladších 18 let mohou být trestně stíháni v souvislosti se šikanou a již hodně z nich jich bylo odsouzeno zejména za trestný čin § 217 ohrožování mravní výchovy mládeže. Zde bych uvedl citaci: „Kdo vydá, byť i z nedbalosti, osobu mladší než osmnáct let nebezpečí zpustnutí tím, že ji svádí k zahálčivému nebo nemravnému životu, umožní jí vést zahálčivý nebo nemravný

¹⁶ úz č. 558 trestní předpisy, přestupky, str. 7, Ostrava : nakl. Sagit 2006

¹⁷ úz č. 558 trestní předpisy, přestupky, str. 7, Ostrava : nakl. Sagit 2006

život nebo závažným způsobem poruší svou povinnost pečovat o osobu mladší než osmnáct let, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta“.¹⁸

2.3 Mechanismy, které brání vyšetření šikany

Čeho si musí být vědom pedagog, který chce úspěšně šikanu odhalit? Potřebuje být připraven na to, že změní tak trochu profesi a stane se laickým kriminalistou a psychoterapeutem. Navíc bude poskytovat ochranu a emoční podporu oběti, která se často nachází v krajní nouzi. Také musí dobře znát problémy, které ho čekají při vyšetřování šikany, zde uvádím ty nejdůležitější :

MECHANISMY, KTERÉ BRÁNÍ VYŠETŘOVÁNÍ ŠIKANY

- oběť nedokáže podrobně vypovídat o tom, čemu byla vystavena
- agresori úporně, přesvědčivě a organizovaně lžou
- většina ostatních spolužáků také lže nebo nechce vypovídat, objevují se falešní svědkové
- rodiče agresorů jsou přesvědčeni, že jejich děti byly nespravedlivě nařčeny, někdy se snaží vyvolat dojem, že agresorem je oběť
- rodiče oběti mají strach o své dítě a bojí se dalšího vyšetřování
- při pokročilé šikaně brání nevědomě vyšetřování i pedagog
- u šikany v počátečním stadiu někdy oběť jde sama za pedagogem
- u pokročilé šikany oběť sama pomoc nehledá (když se šikana prozradí, původce své trápení kryje)
- „agresori často velmi důmyslně lžou (jsou to vůdcové, kteří umějí přizpůsobit fakta svým potřebám a vnutit je ostatním, mají moc ve skupině, velký vliv a řadu obdivovatelů)“¹⁹

¹⁸ úz č. 558 trestní předpisy, přestupky, str. 50, Ostrava : nakl. Sagit 2006

¹⁹ Mgr. Richterová, H. příručka Šikana-pro učitele a rodiče, SOŠ Benešov

3. Vyšetřování šikany

3.1 Strategie vyšetřování šikany

S šikanou je třeba velmi intenzivně bojovat, ale je nutné najít správný postup, protože neexistuje jednotný a universální postup. Každý případ šikany je jiný, jiné je i prostředí, aktéři a i pedagogové, kteří se snaží šikanu vyšetřit. „Učitel by měl vědět, že v dnešní době žádná třída, žádná škola není proti šikaně imunní“.²⁰ První pomoc, respektive jakákoliv pomoc při šikanování není vůbec jednoduchá. Je zvláště důležitá znalost stádií vývoje šikany a jejich jednotlivých znaků a projevů. Existuje totiž zásadní rozdíl ve vyšetřování a léčbě stádií šikany. Pokud bychom se totiž snažili vyléčit šikanu pátého stupně nepřiměřenými prostředky, naráželi bychom na nepřekonatelné překážky a pomoc by byla neúčinná.

Počáteční stadia – může řešit sám pedagogický pracovník

Pokročilá stadia – řeší pouze odborní specialisté, může pomoci učitel

Strategie 5 kroků:

1) Rozhovor s informátory, svědky a oběťmi

- nikdy nezpochybňovat jejich výpověď
- pozorně naslouchat
- neskákat do řeči
- nereagovat obranně – neříkat to není možné apod.
- domluvit se s rodiči na spolupráci, na způsobu ochrany oběti
- o rozhovoru s obětí nesmí vědět ostatní žáci

²⁰ Říčan, P. Agresivita a šikana mezi dětmi, str.12, Praha : Portál 1995

2) Nalezení vhodných svědků

- to jsou např. žáci, kteří s obětí sympatizují, kamarádi s ní
- žáci, kteří nejsou závislí na agresorech a nepřijali normy šikanování

3) Rozhovor se svědky

- mluvit s nimi tak, aby o tom druhí nevěděli
- je možná případná konfrontace svědků

4) Ochrana oběti

- šikanované dítě chránit do doby, než se vše vyřeší (např. zvýšený dozor, zorganizovat bezpečné příchody a odchody do školy apod.), při vážné šikaně, kdy hrozí ublížení, je potřeba okamžitě ochránit oběť

5) Rozhovor s agresory

- před tímto rozhovorem má mít učitel již dostatek informací a jasnou představu o tom, jak šikana probíhala (agresoři sami nic neřeknou, všechno obvykle zaprou a podezření se snaží vyvrátit nebo zpochybnit)

3.2 Zásady při vyšetřování šikany

Odhadnout závažnost onemocnění skupiny je důležitým krokem (viz kapitola 1.2-1.3). Tento krok můžeme zredukovat na dva stupně. Počáteční onemocnění, tedy první, druhé a třetí stadium vývojové destrukce, kdy normy, hodnoty a postoje vůči šikanování ve skupině nejsou přijaty většinou. Pokročilé onemocnění, tedy čtvrté a páté stadium šikanování, kdy normy, hodnoty a postoje vůči šikanování byly přijaty většinou, či dokonce všemi nebo téměř všemi členy skupiny.

- zajistit si dostatečné množství informací
- vybrat vhodné svědky a hovořit s nimi (šikanující může být napohled slušný, ovládající se člověk, který je krutý a dělá to skrytě), vše řádně zadokumentovat, u rozhovoru by měl být vhodný svědek
- **NIKDY** nekonfrontovat agresora s obětí
- **NIKDY** nekonfrontovat agresora a svědky
- zajistit ochranu oběti, zvláště v případě vyššího stupně šikanování
- u pokročilé šikany se vždy obrátit na specializovaného odborníka
- vyšetřovat nenápadně (svědky a oběť volat po vyučování nebo za jiným účelem)
- získat odpovědi na otázky: **Kdo je obětí?, Kolik je obětí?, Kdo je agresorem nebo kolik je agresorů?, Kdo je iniciátorem?, Kdo je aktivním účastníkem?, Co, kdy, kde a jak konkrétního dělali agresori obětím?**
- doporučuje se: vést si poznámky, napsat si seznam agresorů s tím, kdo, kdy, kde, jak a komu co dělal a připojit poznámku, kdo to řekl (tuto informaci však nezveřejňovat)
- metodou vnějšího nátlaku zastavit agresi
- ustanovit pedagogickou komisi (ředitel školy, třídní učitel, výchovný poradce, preventista sociopatologických jevů, případně další osoby), která se bude na řešení šikany podílet

3.3 Rozhovor s agresory a jejich rodiči

- pedagogická komise se postupně sejde s agresory a jejich rodiči
- zvát si rodiče agresorů vždy postupně, aby nedošlo z jejich strany k početní převaze (toto vede vždy k psychologické převaze a následnému ztížení vyšetřování a hledání řešení)

Postup:

- seznámení rodičů agresorů s problémem
- postupné vyjádření všech pedagogů k problému
- vyjádření agresora
- vyjádření rodičů agresora
- rozhodnutí komise
 - snažit se hledat řešení společně s rodiči (pokud to rodiče odmítají, musí komise rozhodnout samostatně, např.výchovná opatření, snížení známky z chování, převedení do jiné třídy, vyloučení ze školy apod.)
 - neustoupit tlaku rodičů, **neprozradit jména svědků, a pokud je to možné, ani oběti**, a dojít ke konkrétnímu řešení

3.4 Práce s obětí a jejími rodiči

- při zjištění šikany neprodleně informovat rodiče nebo zákonné zástupce
- být v kontaktu s rodiči oběti
- stanovit spolehlivého ochránce oběti (ze třídy nebo z vyšších ročníků)
- intenzivně sledovat situaci včetně docházky oběti
- sledovat situaci ve spolupráci s rodiči (ucelený obraz i po odchodu ze školního zařízení)
- vytvořit „horké linky“ s rodiči oběti
- poskytnout veškeré možné informace a pomoc oběti i rodičům

3.5 Práce se skupinou

- výsledky šetření (včetně potrestání agresorů) oznámit před celou třídou
- probrat situaci se žáky
- demonstrovat morální postoj: šikanování nebude trpěné
vytvořit např.: Chartu třídy proti šikanování (možno i jako prevence)

Po dokončení vyšetřování následuje léčba. Je důležité, aby byla nejprve provedena diagnostika a zjištěn aktuální stav skupiny, toto nám umožní zvolit formu léčebného postupu. Léčbu lze rozlišit na dva směry, první přístup uvažuje o šikaně jako o jevu a druhý jako o procesu. Z hlediska léčby je třeba si říci, zda je vůbec možné uzdravit již šikanou infikovanou sociální skupinu. Odpověď je jasná: nelze. V první a někdy i druhé fázi může sama skupina šikanu zastavit vlastními silami, ale

u pokročilých stadií „virus přemůže buňku“ a dojde k bodu zlomu, tzn. normy šikanování přijme většina členů skupiny, vznikne protiuzdravný systém, který má obrovskou sílu. Léčba je obtížná z řady důvodů. Často s ní ani nelze počítat bez „rozbití“ původní skupiny. Vždy je nutné jádro agresorů ze skupiny vyloučit. Někdy je potřeba i zbytek třídy rozdělit a spojit s jinou třídou. V pokročilých stádiích šikany potřebuje učitel odbornou pomoc na určení diagnostiky a navrhnutí správné léčby. Zásah policie má omezenou a represivní účinnost a spíše řeší dílčí jevy, ale nemůže skupinu vyléčit.²¹

Úkolem pedagogů po vyšetření a vyřešení šikany je následně sestavit takovou konstelaci žáků, která dává naději na vytvoření pozitivních vztahů. Nezbytná je přítomnost několika relativně silných pozitivních osobností. Je na místě realizovat vnější nátlak. V některých případech lze šikanu tímto způsobem zastavit, avšak nelze zabránit tomu, aby se později neopakovala. Většinou vždy dochází také k odchodu oběti šikanování ze školy z důvodu toho, že oběť má už samotnou budovu školy a docházku do ní psychicky spojenou se šikanováním.

²¹ Kolář, M. Bolest šikanování, Praha : Portál, 2005 s 105-171

4. Prevence

4.1 Úvod do prevence

Pedagogové nejen na střední škole by měli procházet pravidelně kurzy „první pomoci“, a také ve třídách by měl učitel řádně osvětlit tento problém, protože na střední škole při pokročilých stadiích šikany jde už o trestné činy, a to dosti závažné, jako například omezování osobní svobody, loupež, znásilnění nebo ublížení na zdraví. V pokročilých stadiích šikany je vyšetření a uzdravení nad síly učitele a je nutná minimálně spolupráce s odborníky a policií.

V současné době je problém nejen šikany, ale i kázně na školách velký problém. Jsou již známy případy, kdy je napaden žáky samotný učitel. Někteří ředitelé škol dokonce uvažují o zavedení kamerového systému, což se setkává zejména u žáků s velkým odporem. Podle mého názoru toto není správná cesta. Vše totiž stojí a padá s osobností učitele a s autoritou, kterou si dokáže ve třídě vytvořit. O problému šikany je třeba hodně mluvit, nejen se žáky, ale i s rodiči, pedagogy i širokou veřejností. Tímto jednáním se vytváří prostor pro prevenci tohoto patologického jevu.

4.2 Osnova prevence šikany

- pedagogičtí pracovníci, kteří podporují a posilují odolnost školní skupiny proti šikaně (učitelé by měli být řádně proškoleni v léčbě a prevenci šikany)
- začlenit program proti šikanování do školního života (musí to být tak program nebo smlouva s žáky, která dokáže brzy šikanování odhalit a účinně léčit)
- je zapotřebí navázat spolupráci v tomto směru se specializovanými středisky a aktivně se podílet na diagnostikování a řešení šikany na

škole (pedagogicko-psychologickými centry, diagnostickými ústavy, speciálněpedagogickými centry apod.)

- spolupráce s odborníky z jiných resortů (policie, nevládní organizace apod.)
- podpora a účinná pomoc ze strany ministerstva a krajských úřadů při vytváření systému šikany
- kontrola pedagogických zařízení ze strany České školní inspekce, případně nevládních organizací, jak jsou připraveni a jak plní preventivní plán

4.3 Druhy a možnosti prevence

Možnosti se od doby před rokem 1989 podstatně zlepšily. Po dlouhé době se probudilo i Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, které vydalo metodický pokyn č. 14 514/2000-51, platný od 1.1.2001, k prevenci a řešení šikanování mezi žáky na školách a školských zařízeních. Metodický pokyn vymezuje pojem šikany, pojmu a postupů, ale toto je jen základní, i když velmi důležitý kámen do hráze proti šikaně.

Jsou tu, ale i jiné důležité prvky prevence v boji proti šikaně. Je zapotřebí pedagogy řádně a hlavně systematicky v tomto směru školit. V současné době jsou pořádány různé semináře, kde je vysvětlena například diagnostika třídy, možné postupy při řešení šikany aj.

Existují také školení, kde si při modelových situacích pedagogové vyzkoušejí, jak se cítí oběť, jak agresor a jaké jsou postoje a pocity skupiny, kde se šikana odehrává. Modelové situace se musí odehrávat za přítomnosti kvalifikovaného dozoru, neboť jsou velmi náročné na psychiku všech účastníků výcviku.

Odborníci se přou, zda takové modelové situace zavádět i pro žáky. Jsou velmi přínosné, ale také velmi nebezpečné právě proto, že žák je rychle psychicky zachycen situací a může se u něho vytvořit psychické postižení.

Mezi odbornou veřejností se také v poslední době vedou vášnivé debaty o zavedení uniforem do škol, kdy školní uniformy by odstranily to, že děti jsou z různých sociálních prostředí, ale u nás tento názor většinou naráží. I já se přikláním k názoru, že to na našich školách není tradicí a zvykem. Toto je jeden z důvodů, proč to nemůže fungovat, ale asi ten nejdůležitější je ten, že by to odstranilo jen jednu z příčin šikanování, ale jistě ne šikanování samotné.

Dalším prostředkem prevence je bezpečnostní systém kamer na školách. Tento systém se osvědčil, a to zejména, byl-li nainstalován v prostorách šaten, kde dozor pedagogů je velmi omezen velikostí prostoru. Montáž a provoz kamerového systému byl předem projednán a schválen rodiči žáků, kteří chodí do školy. Kamery byly umístěny jen do veřejných prostor, nikoliv do tříd a na chodby. I tak je to velmi dobrý krok při prevenci proti šikanování a ve školách, kde byl zaveden, se velmi dobře osvědčil.

V České republice je také realizován projekt MIŠ (minimalizace šikany), který je sponzorován společností Nadací O2 a občanským sdružením AISIS. Tento program navazuje na metodické pokyny Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy. Hlavním garantem a odbornou záštitou je Dr. Michael Kolář. V tomto projektu jde hlavně o odborné vyškolení pedagogických pracovníků a vypracování konkrétního krizového plánu pro konkrétní školská zařízení. Je zde snaha také zajistit rodičovskou podporu v boji proti šikanování.

„Cílem projektu MIŠ je minimalizace šikany, je předat pedagogické veřejnosti ověřené nástroje a postupy pro práci se šikanou. De facto tedy vytvořit podmínky k systémovému zavádění Českého školního programu proti šikanování, který popsal a experimentálně ověřil odborný garant projektu Dr. Michal Kolář“.²²

²² <http://www.minimalizacesikany.cz/dokument.php3?id=8>

„Páteří projektu je certifikovaný 20 členný tým lektorů a pevná struktura vzdělávání pedagogů“.²³ Pedagogové projdou několika školícími kurzy zaměřenými na problematiku šikanování. Učí se zde speciální teorii, metodiku diagnostiky a léčení školního šikanování. Na kurzu se naučí šikanu rozpoznat, účinně vyřešit, ale i ji zabránit. Je zde také zpětná vazba od lektorů, kteří vedou školení, a to jistě přispívá ke kvalitě školení.

V současné době také probíhá projekt CHIPS, který vznikl jako snaha bojovat se šikanováním na školách jiným, v našich zemích netradičním způsobem. Snaha o řešení a včasná prevence zajišťovaná dospělými osobami nebývá mnohdy účinná, proto připravila Sdružení Linka bezpečí projekt CHIPS, který vychází z anglického modelu sdružení ChildLine a je z 79% financovaný z fondů Evropské unie. Jedná se o mezinárodní projekt, na kterém kromě České republiky spolupracuje také Slovensko a Polsko.

Základní motto celého projektu je „Děti pomáhají dětem“. Jak vyplynulo ze zkušeností s hovory na Linku bezpečí, šikanovaní žáci nejčastěji řeší svoje problémy raději s naprosto cizím člověkem než v rodinném kruhu. Mají také tendence důvěřovat a svěřovat se s těžkými životními situacemi spolužákům. Mezi dětmi a učiteli často panuje nedůvěra a také pedagogové mají mnohdy problém správně vyhodnotit začínající šikanu. Proto se projekt CHIPS snaží do pomoci šikanovaným zapojit jejich vrstevníky. Děti, které se do projektu zapojily, jsou proškoleny odborníky, aby uměly pomoci ostatním s jejich problémy.

Projekt si od výše zmíněných aktivit slibuje nový směr v prevenci proti šikanování a také zlepšení komunikace s pedagogy. V úvodní fázi bylo vybráno pět škol v České republice a na každé z nich byl vytvořen tým žáků, kteří jsou schopni pomáhat svým spolužákům při řešení jejich potíží. Z pěti škol se do projektu přihlásilo celkem 2000 žáků, z kterých následně bylo vybráno 85 dětských konzultantů, kteří pracují pod dohledem 15 dospělých tzv. supervizorů. (viz. příloha č. 4 Leták k projektu CHIPS)

²³ http://www.minimalizacesikany.cz/dokument.php3?pp_id=2

5. EMPIRICKÁ ČÁST

5.1. Obsahové zaměření a cíle průzkumu

V empirické části této práce jsem se zaměřil jednak na zjištění přístupu učitelů k problematice šikany, na vliv délky školní praxe učitele k aktivním dovednostem při řešení šikany včetně informovanosti o prevenci šikanování během studia na VŠ nebo v průběhu jejich pedagogické praxe. Zajímalo mne rovněž jakou formou byli učitelé s touto problematikou seznamováni, případně jak zvládli tento problém, pokud se s ním během své praxe setkali.

Dále mě zajímaly názory studentů, ti měli vyhodnotit sociální klima třídy, případně školy, měli popsat v jaké míře důvěřují svým pedagogům a zda by se alespoň na některé obrátili s prosbou o pomoc. Studenti rovněž vyjadřovali své pocity ohledně atmosféry, která panuje u nich ve třídě, a popisovali kvalitu přátelských vztahů.

Cílem průzkumu bylo zjistit zda:

1. Souvisí délka školní praxe učitele s informovaností a aktivními dovednostmi při řešení šikany?
2. Existuje souvislost délky praxe učitele s počtem aktivně řešených případů šikany?
3. Jakým způsobem probíhá seznámení s problematikou šikany u učitelů?
4. Jsou nejčastější formy seznámení s touto problematikou dostačující pro jejich každodenní praxi?
5. Mají pedagogové důvěru svých žáků ve smyslu, že by se studenti byli ochotni učiteli svěřit nebo by oznámili šikanu?
6. Setkali se žáci během svého studia s některým z projevů šikanování?
7. Je třídní kolektiv pro studenty prostředí, kde se cítí bezpečně?

5.2. Popis průzkumného vzorku

Průzkum jsem prováděl na SOŠ veřejnoprávní u studentů druhých ročníků (dále jen SOŠ) a v druhých ročnících čtyřletého Gymnázia (dále jen Gymnázium) v Benešově u Prahy a u všech učitelů těchto dvou škol.

Průzkumu se zúčastnilo:

65 studentů SOŠ Benešov (6 chlapců a 59 dívek)

85 studentů Gymnázia Benešov (34 chlapců a 51 dívek)

Celkem se průzkumu účastnilo 160 studentů (40 chlapců a 120 dívek)

14 učitelů SOŠ Benešov

17 učitelů Gymnázia Benešov

Celkem 31 učitelů

Uvědomuji si, že zkoumaný soubor je malý, a nelze tedy zajistit skutečnou reprezentativnost ve smyslu statistických požadavků, proto veškeré výsledky a závěry vyplývající z provedeného empirického šetření vztahuji pouze k tomuto průzkumnému vzorku.

5.3. Metodika průzkumu

Ke zjištění názorů, postojů a přístupu učitelů k problematice řešení a prevence šikanování na středních školách jsem použil „Dotazník pro učitele středních škol“, který jsem sestavil. (viz Příloha 1) Dotazník obsahuje jak uzavřené, tak i otevřené otázky, ve kterých učitelé vyjadřovali své názory a zkušenosti s postupem při řešení šikany a její prevenci ve škole.

Druhý dotazník – „Dotazník sociálního klimatu pro žáky 2.ročníků“ byl zaměřen na sociální klima školy a vztahy mezi studenty navzájem i mezi studenty a učiteli. (viz Příloha 2) V dotazníku jsem použil převážně uzavřené otázky

s možnostmi výběru ano-ne a pocitovou škálu se stupnicí od 1 do 7 (od pocitů bezpečí, přátelství, důvěry, tolerance – 1 až po pocit ohrožení, nepřátelství, lhostejnost, netoleranci – 7), některé otázky byly strukturovány volněji a daly tak studentům možnost své tvrzení doložit konkrétním příkladem nebo zážitkem. V tomto dotazníku měli studenti možnost objasnit atmosféru jejich školy a třídy, vztah k učitelům i vzájemné vztahy u spolužáků.

Dotazník byl žákům předložen v 2.ročníku na začátku školního roku, protože se domnívám, že během prvního roku studia na střední škole došlo k jejich dostatečné adaptaci na nové školní prostředí. Zajímalo mne rovněž, které z nabízených aktivit školy jim nejvíce pomohly při seznámení se s novými spolužáky.

Hodnocení údajů obou dotazníků bylo provedeno:

- kvantitativně, pomocí tabulek a grafů
- kvalitativně, pomocí textů a závěrů k tabulkám a grafům

5.4. Průzkum

Tabulka 1 **Délka praxe učitelů (SOŠ)**

Otázka 1. Moje školní praxe trvá:

Délka praxe	Počet	Procenta
0-5	3	22%
6-15	2	14%
16-25	7	50%
26 a více	2	14%

Tabulka 2 **Znalost problematiky šikany (učitelé SOŠ)**

Otázka 2. Zním dobře problematiku a prevenci šikany? (co je šikana, druhy šikany, varovné signály, rozpoznání oběti a agresora)

Znalost problematiky	Počet	Procenta
zná problematiku	13	93%
nezná problematiku	1	7%

Tabulka 3 **Seznámení s problematikou šikany (učitelé SOŠ)**

Otázka 3. Byl jsem někdy seznámen s problematikou a prevencí šikany? (např.:během studia na VŠ, školení, semináře, přednášky, odborné časopisy)

Seznámení s problematikou	Počet	Procenta
byl/a jsem seznámen/a	13	93%
nebyl/a jsem seznámen/a	1	7%

Na základě vyhodnocení Dotazníku pro učitele středních škol, který měl zmapovat informovanost pedagogů s problematikou řešení a prevence šikanování na středních školách, byla potvrzena hypotéza č.1 **Souvisí délka školní praxe učitelů s informovaností a aktivními dovednostmi při řešení šikany?**

Z celkového počtu 14 učitelů na SOŠ je největší počet pedagogů s praxí v rozmezí 16-25 let, 3 učitelé mají méně než 5 let praxe, 2 a 2 učitelé jsou zde s praxí od 6-15 let praxe a s praxí přesahující 26 let. (viz tabulka 1). 13 pedagogů této školy zná (alespoň teoreticky) problematiku šikany (tj. pojem šikana, příznaky a fáze, varovné signály, stadia,...apod.) a stejný počet vyučujících byl s těmito pojmy nějakou formou seznámen. Pouze 1 učitel uvedl, že problematiku šikany nezná a nebyl s ní nikdy seznámen. (viz tabulka 2 a 3)

S délkou praxe stoupá i počet pedagogů, kteří museli nějakou formu šikany aktivně řešit. To odpovídá hypotéze č.2 **Existuje souvislost délky praxe učitele s počtem aktivně řešených případů šikany?** Na této škole plná polovina učitelů šikanu u žáků v některé podobě již řešila (učitelé uváděli stadia 1.,2. a 3., k závažnějším stadiím šikany zde nedošlo). (viz tabulka 4)

Tabulka 4 **Počet řešení šikany (učitelé SOŠ)**

Otázka 4. Řešil jste někdy šikanování ve vaší škole?

Počet řešení šikany	Počet	Procenta
řešil/a jsem šikanu	7	50%
neřešil/a jsem šikanu	7	50%

Z odpovědí učitelů s praxí 0-5 let a 6-15 let vyplynulo, že většina pedagogů (kromě jednoho učitele) z těchto dvou skupin se s výše zmíněnou problematikou teoreticky seznámila již během svého studia na vysoké škole, avšak pouze 1 prakticky šikanování během své praxe řešil.

U učitelů s praxí 16-25 let a 26 let a více seznámení s touto problematikou více záviselo na jejich vlastní aktivitě a zájmu, případně na osobě výchovného poradce a metodika prevence této školy, kteří poskytli teoretické základy k problému svým kolegům. Jako zdroj informací učitelé těchto dvou skupin uváděli např.: časopisy, přednášky, besedu s odborníkem, odbornou literaturu a informační leták od metodika prevence. V těchto dvou skupinách 6 pedagogů nejméně jednou řešilo šikanu, pouze 3 učitelé ji vůbec neřešili.

Z výše uvedených údajů vyplývá vztah délky praxe učitele a setkání s nějakou formou šikanování v jejich vlastním pedagogickém působení. Čím delší je praxe, tím vyšší je i pravděpodobnost, že se s tímto negativním jevem učitel setká a bude jej muset aktivně řešit.

Hypotézou č.3 jsem zjišťoval **Jakým způsobem probíhá seznámení s problematikou šikanování u učitelů?**

Tabulka 5 **Formy seznámení s problematikou šikany (učitelé SOŠ)**

Otázka 5. Jaká forma seznámení se s problematikou, prevencí a způsoby řešení šikany ve školním prostředí by vám vyhovovala, případně byla pro vás nejefektivnější?

Forma seznámení	Počet	Procenta
semináře	11	79%
modelové situace	0	0%
odborník+ literatura	3	21%

Tabulka 6 **Způsob zvládnutí šikany (učitelé SOŠ)**

Otázka 6. V případě nutnosti řešit šikanu na vaší škole se domníváte, že byste problém zvládli sami v rámci pedagogického sboru, nebo byste se raději obrátili na odborníky z jiných institucí?

Forma zvládnutí šikany	Počet	Procenta
pedagogický sbor	11	79%
odborníci	3	21%

Učitelé se rovněž vyjadřovali k formě seznámení se s problematikou šikany, způsoby řešení a zásahu při zjištění šikany. 11 učitelů z celkového počtu 14 uvedlo jako nejčastější způsob odborné semináře a dále pak přednášku odborníka v kombinaci s literaturou. Zajímavé bylo zjištění, že žádný učitel této školy neuvedl jako vhodný způsob vyzkoušet si modelové situace. (viz tabulka 5) Dle mého názoru to úzce souvisí i s jejich názory na způsob zvládnutí šikany, kdy učitelé většinou uváděli, že šikanování by zvládli v rámci pedagogického sboru bez zásahu odborníka, tuto informaci však doplňovali poznámkou, že by se jednalo o lehčí stadia šikany (tj. 1.,2, případně 3.stupeň). (viz tabulka 6) Učitelé považují za naprosto dostačující formy, jakými byli seznámeni s prevencí a zvládáním šikany,tj. hypotéza č.4 **Jsou nejčastější formy seznámení s touto problematikou dostačující pro jejich každodenní praxi?**, zároveň však bylo zjištěno, že s těžkými formami šikany se učitelé na této škole dosud nesešli. Velký důraz kladou na osoby výchovného poradce a metodika prevence, kteří jsou důkladněji proškoleni v aktivitách souvisejících s řešením konkrétních problémů a na které se v případě potřeby obrací.

Tabulka 7 **Délka praxe učitelů (Gymnázium)**

Délka praxe	Počet	Procenta
0-5	3	18%
6-15	5	29%
16-25	5	29%
26 a více	4	24%

Tabulka 8 **Znalost problematiky šikany (učitelé Gymnázium)**

Znalost problematiky	Počet	Procenta
zná problematiku	10	59%
nezná problematiku	7	41%

Tabulka 9 **Seznámení s problematikou šikany (učitelé Gymnázium)**

Seznámení s problematikou	Počet	Procenta
byl/a jsem seznámen/a	15	88%
nebyl/a jsem seznámen/a	2	12%

I u pedagogů Gymnázia byla potvrzena hypotéza č.1 **Souvisí délka školní praxe učitelů s informovaností a aktivními dovednostmi při řešení šikany?**, s větší délkou praxe se zvyšuje pravděpodobnost, že učitel bude seznámen s touto problematikou.

Z celkového počtu 17 učitelů Gymnázia je největší počet pedagogů s praxí v rozmezí 6-15 a 16-25 let, 3 učitelé mají méně než 5 let praxe, 4 učitelé jsou zde s praxí přesahující 26 let. (viz tabulka 7). 10 pedagogů této školy zná (alespoň teoreticky) problematiku šikany a 15 vyučujících bylo s pojmy spojenými se šikanováním seznámeno. Poměrně značný počet učitelů této školy (7 osob) uvedlo, že problematiku šikany nezná a 2 osoby s ní nebyly nikdy seznámeny. (viz tabulka 8 a 9)

S délkou praxe stoupá i počet pedagogů, kteří museli nějakou formu šikany aktivně řešit. To odpovídá hypotéze č.2 **Existuje souvislost délky praxe učitele s počtem aktivně řešených případů šikany**. I na této škole více než polovina učitelů šikanu u žáků v některé podobě již řešila (i zde učitelé nejčastěji uváděli stadia 1.,2. a 3. (viz tabulka 10)

Tabulka 10 **Počet řešení šikany (učitelé Gymnázium)**

Počet řešení šikany	Počet	Procenta
řešil/a jsem šikanu	9	53%
neřešil/a jsem šikanu	8	47%

Z odpovědí 8 učitelů s praxí 0-5 let a 6-15 let vyplynulo, že pouze 3 pedagogové těchto skupin se s výše zmíněnou problematikou teoreticky seznámila již během svého studia na vysoké škole a pouze 1 prakticky šikanování během své praxe aktivně řešil.

U učitelů s praxí 16-25 let a 26 let a více seznámení s touto problematikou spíše záviselo na jejich vlastní aktivitě a zájmu, případně na osobě výchovného poradce a metodika prevence této školy, kteří poskytli teoretické základy k problému svým kolegům. Jako zdroj informací učitelé těchto dvou skupin rovněž uváděli např.: časopisy, přednášky, besedu s odborníkem, odbornou literaturu a konzultace od metodika prevence. V těchto dvou skupinách 8 pedagogů nejméně jednou řešilo šikanu, pouze 1 učitel se s ní během své praxe vůbec nesetkal.

I na této škole ze zjištěných údajů vyplývá úzká provázanost délky praxe učitele a setkání s nějakou formou šikanování v rámci jejich pedagogické činnosti.

Hypotézou č.3 jsem zjišťoval **Jakým způsobem probíhá seznámení s problematikou šikanování u učitelů?**

Tabulka 11 **Formy seznámení s problematikou šikany (učitelé Gymnázia)**

Forma seznámení	Počet	Procenta
semináře	9	53%
modelové situace	3	18%
obojí	5	29%
odborník+ literatura	0	0%

Tabulka 12 **Způsob zvládnutí šikany (učitelé Gymnázia)**

Forma zvládnutí šikany	Počet	Procenta
pedagogický sbor	5	29%
odborníci	8	47%
obojí	4	24%

U otázek zjišťujících formy seznámení s problematikou šikany a se způsoby zvládnutí šikany se učitelé Gymnázia vyjadřovali takto: 9 učitelů z celkového počtu 17 uvedlo jako nejčastější způsob odborné semináře, dále pak 5 osob uvedlo seminář v kombinaci s ukázkou modelových situací, 3 učitelé zažili ukázkou a vlastní aktivitu během školeních zaměřených výlučně na modelové situace, které mohou v praktickém životě nastat. U pedagogů této školy nebylo zaznamenáno samostatné studium odborné literatury ani jiný kontakt s odborníkem kromě již zmíněných školících seminářů. (viz tabulka 11)

Učitelé považují za naprosto dostačující formy, jakými byli seznámeni s prevencí a zvládnutím šikany, tj. hypotéza č.4 **Jsou nejčastější formy seznámení s touto problematikou dostačující pro jejich každodenní praxi?**, někteří pedagogové této školy v dotazníku uváděli, že se setkali s těžšími formami šikanování a větší počet z nich by rozhodně volil odborný zásah zvenčí.

Na této škole je větší důraz kladen na kontaktování odborníka při případném řešení problémů, 8 učitelů by se u zjištěné šikany obrátilo výhradně na odbornou pomoc zvenčí, 4 učitelé uvedli, že by jim pomoc odborníka byla velmi prospěšná, a to buď formou supervize, rady nebo přímého zásahu. (viz tabulka 12)

Z porovnání obou škol vyplynulo, že problematiku a prevenci šikanování zná téměř 93% učitelů na SOŠ, ale pouze 59% učitelů Gymnázia. V otázkách, které se týkaly toho, zda pedagogové byli nebo nebyli někdy s touto problematikou určitým způsobem seznámeni a zda během své pedagogické praxe museli aktivně řešit šikanu na své škole vyšly výsledky u obou škol téměř shodné.

To znamená, že znalosti v této oblasti u učitelů jednotlivých škol závisí více na osobnostech pedagogů a jejich zájmu o získání informací, případně na vedení školy nebo na osobách výchovných poradců a metodiků prevence, kteří své kolegy mohou rovněž seznamovat se sociopatologickými jevy, jejich řešením, rozpoznáním a prevencí. Musím však poznamenat, že teoretické znalosti učitelů u výše zmíněného jevu jsou velmi dobré, že tuto problematiku rozhodně nepodceňují a polovina učitelů obou škol nějakou formu šikany na své škole již musela řešit. (viz graf č. 1)

Učitelé se více lišili ve formách seznámení a způsobech řešení šikany. Na SOŠ dávali učitelé přednost informacím z odborných seminářů a upřednostňovali její řešení v rámci pedagogického sboru, u závažnějších forem ve spolupráci s odborníky, kteří působí mimo školu. Na Gymnázium měli dobré zkušenosti se seminářem, kde museli řešit modelové situace, a na objevenou šikanu by si pozvali spíše odborníka.

Je otázkou, zda upřednostňování jednotlivých způsobů řešení souvisí spíše s tím, že na SOŠ studují převážně dívky a učitelé se setkali s mírnějšími formami šikany, které skutečně lze zvládnout v rámci školy, nebo zda je to dáno individuálními

zkušenostmi s řešením šikany jako velmi závažného problému, a učitelé tedy raději předají odpovědnost za zvládnutí problému nezaujatému kompetentnímu odborníkovi. (viz graf č. 2)

Na SOŠ Benešov odpovídalo na otázky Dotazníku sociálního klimatu pro žáky 2.ročníku 65 studentů, z toho bylo 59 dívek a 6 chlapců.

Na otázku č. 2 odpovědělo 48 žáků této školy, že se zná velmi dobře, a 17 žáků, že nikoliv. (viz tabulka č. 12)

Tabulka č. 12, otázka č. 2.: **Studenti v naší třídě se navzájem dobře znají, vědí o sobě dost věcí? (žáci SOŠ)**

Známe se navzájem	Počet	Procenta
Ano	48	74%
Ne	17	26%

Hypotézou č.5 jsem si ověřoval, zda **Mají učitelé důvěru svých žáků ve smyslu, že by se studenti byli ochotni učiteli svěřit nebo by mu oznámili šikanu?** 42 žáků této školy potvrdilo přátelský přístup učitelů ke studentům na otázku č. 3 a odpovědělo kladně, pouze 23 žáků vnímá přístup učitelů spíše jako autoritativní. (viz tabulka č. 13) Podobný počet žáků (40) důvěřuje alespoň některým pedagogům, pouze 25 žáků nemá důvěru k žádnému z vyučujících. (viz tabulka č. 14)

Tabulka č. 13, otázka č. 3.: **Učitelé se k nám chovají více kamarádsky než autoritativně? (žáci SOŠ)**

Chovají se učitelé kamarádsky	Počet	Procenta
Ano	42	65%
Ne	23	35%

Tabulka č. 14, otázka č. 4.: **Je ve vaší škole učitel, kterému by ses svěřil v případě osobních nebo školních problémů a potíží? (žáci SOŠ)**

Důvěřuji učiteli ve škole	Počet	Procenta
Ano	40	62%
Ne	25	38%

Zajímavé výsledky přinesla otázka č. 5, ve které žáci volili alternativy seznámení se s novými spolužáky během prvního ročníku střední školy (viz tabulka č. 15). Studenti jednoznačně určili adaptační kurz jako akci, při které měli možnost se navzájem seznámit mezi sebou i s třídním učitelem, poměrně často se znali i ze základní školy. V kategorii „jiné“ uváděli také společnou dopravu při dojíždění a pomoc s přípravou na vyučování.

Tabulka č. 15, otázka č. 5.: **Při nástupu na SOŠ mi pomohlo seznámit se spolužáky. (žáci SOŠ)**

Co mi pomohlo se seznámit se spolužáky	Počet
Znali jsme se ze ZŠ	32
Adaptační kurz	62
Lyžařský kurz	14
Mimoškolní akce	14
Školní výlety a exkurze	29
Jiné	10

Hypotézou č. 6 jsem zjišťoval vyskytující se projevy šikany ve škole, **Setkali se studenti během svého studia s některými z projevů šikany?** Na tuto hypotézu hledala odpověď v dotazníku otázka č. 6, která byla rozčleněna do několika částí, žáci zde vyjadřovali, zda je u nich ve třídě některý spolužák nešťastný, zda je ve třídě někdo, komu občas ostatní ubližují, zda se do školy studenti těší, zda se najde někdo, kdo pomůže spolužákovi s problémem a zda je třída jako celek schopna řešit společné problémy.

Tabulka č. 16 **Ve třídě je nejméně jeden žák nešťastný? (žáci SOŠ)**

Ve třídě je nejméně jeden žák nešťastný	Počet	Procenta
Ano	49	75%
Ne	16	25%

Tabulka č. 17 **Ve třídě je někdo komu občas ostatní ubližují? (žáci SOŠ)**

Ve třídě je někdo komu občas ostatní ubližují	Počet	Procenta
Ano	32	49%
Ne	33	51%

První dvě části této otázky dávají podnět k zamyšlení nad pojmy nešťastný a ubližovat. Domnívám se, že se jedná spíše o posměšky, nevhodné poznámky a vtipy na úkor druhého. Fyzické násilí ani výrazná izolace nebo vyloučení z třídního kolektivu nebylo v rámci tohoto dotazníku zaznamenáno. Nešťastný může být žák i ze svých stávajících osobních poměrů, partnerských nebo přátelských vztahů apod.

Tabulka č. 18 **Stává se, že se do školy těším? (žáci SOŠ)**

Stává se, že se do školy těším	Počet	Procenta
Ano	44	68%
Ne	21	32%

Tabulka č. 19 **Většinou se najde někdo, kdo mi pomůže s problémem? (žáci SOŠ)**

Většinou se najde někdo, kdo mi pomůže s problémem	Počet	Procenta
Ano	60	92%
Ne	5	8%

Tabulka č. 20 **Společné problémy ve třídě řešíme většinou v klidu? (žáci SOŠ)**

Společné problémy ve třídě řešíme většinou v klidu	Počet	Procenta
Ano	13	20%
Ne	52	80%

Značný počet studentů SOŠ Benešov se těší do školy (viz tabulka č.18) a pociťuje ve škole pocit bezpečí a pohody, většina studentů má ve třídě kamaráda, který je ochoten v případě potřeby pomoci a poradit (se školními i osobními problémy) (viz tabulka č. 19). Pouze problémy společné pro třídní kolektiv (viz tabulka č. 20) naznačují větší neschopnost žáků domluvit se, dohodnout se na řešení sporných situací, komunikovat mezi sebou, asertivně prosazovat svá práva a nároky, dodržovat společně stanovená pravidla a dohody, často také nechtějí nebo nedokáží přijmout odpovědnost za přijaté rozhodnutí.

Hypotéza č. 7 **Je třídní kolektiv pro studenty prostředím, kde se cítí bezpečně?**, je v souvislosti s dotazníkovou otázkou č. 7. Ta mapovala škálu pocitů studentů ve třídě a byla rozčleněna na čtyři části. Studenti se ve své třídě cítí spíše bezpečně a vnímají ve třídě spíše přátelskou atmosféru (viz tabulka č. 21 a č. 22)

Tabulka č. 21 **Míra pocitů bezpečí žáků ve třídě (žáci SOŠ)**

Míra pocitů žáků ve třídě	Počet	Procenta
Pocit bezpečí	45	69%
Pocit ohrožení	20	31%

Tabulka č. 22 **Míra pocitů přátelství žáků ve třídě (žáci SOŠ)**

Míra pocitů žáků ve třídě	Počet	Procenta
Pocit přátelství	45	69%
Pocit nepřátelství	20	31%

Druhá část otázky vyšla z dotazníku ambivalentně, polovina studentů má pocit důvěry a tolerance, polovina pocituje ve třídě spíše lhostejnost, nepochopení a netoleranci. (viz tabulky č. 23 a č. 24)

Tabulka č. 23 **Míra pocitů důvěry žáků ve třídě (žáci SOŠ)**

Míra pocitů žáků ve třídě	Počet	Procenta
Atmosféra důvěry	33	51%
Atmosféra lhostejnosti	32	49%

Tabulka č. 24 **Míra pocitů tolerance žáků ve třídě (žáci SOŠ)**

Míra pocitů žáků ve třídě	Počet	Procenta
Tolerance	33	51%
Netolerance	32	49%

Na Gymnáziu Benešov odpovídalo na otázky Dotazníku sociálního klimatu pro žáky 2.ročníku 85 studentů, z toho bylo 51 dívek a 34 chlapců.

Na otázku č. 2 odpovědělo 66 žáků této školy, že se zná velmi dobře a 19 žáků, že nikoliv. (viz tabulka č. 25)

Tabulka č. 25, otázka č. 2.: **Studenti v naší třídě se navzájem dobře znají, vědí o sobě dost věcí? (žáci Gym)**

Známe se navzájem	Počet	Procenta
Ano	66	78%
Ne	19	22%

Hypotézou č.5 jsem si ověřoval, zda **Mají učitelé důvěru svých žáků ve smyslu, že by se studenti byli ochotni učíteli svěřit nebo by mu oznámili šikanu?** Z odpovědí studentů vyplynulo, že přístup učitelů na Gymnáziu nevnímají žáci jako příliš kamarádský, a to ve smyslu důvěry a ochoty svěřit se učíteli se svým problémem, potížemi, případně oznámit šikanu svou nebo spolužáka. Domnívám se, že studenti na této škole berou učitele spíše jako autoritu a profesionála ve vzdělávacím procesu, nikoliv jako důvěrníka nebo zprostředkovatele pomoci při potížích. (viz tabulka č.26 a 27)

Tabulka č. 26, otázka č. 3.: **Učitelé se k nám chovají více kamarádsky než autoritativně? (žáci Gym)**

Chovají se učitelé kamarádsky	Počet	Procenta
Ano	39	46%
Ne	46	54%

Tabulka č. 27, otázka č. 4.: **Je ve vaší škole učitel, kterému by ses svěřil v případě osobních nebo školních problémů a potíží? (žáci Gym)**

Důvěřuji učíteli ve škole	Počet	Procenta
Ano	34	40%
Ne	46	60%

Odlišné výsledky oproti předchozí škole přinesla otázka č. 5, ve které žáci volili alternativy seznámení se s novými spolužáky během prvního ročníku střední školy (viz tabulka č. 28). Studenti Gymnázia se při prvním kontaktu se spolužáky spoléhali na vzájemné vztahy ze základní školy, významným činitelem byl i adaptační kurz, který Gymnáziem pořádá na začátku 1.ročníku, dále následovaly školní výlety, lyžařské kurzy a jiné mimoškolní akce. V kategorii „jiné“ uváděli také společné zájmy, cestu do školy (dojíždění) a pomoc s přípravou na vyučování.

Tabulka č. 28, otázka č. 5.: **Při nástupu na Gymnázium mi pomohlo seznámit se spolužáky. (žáci Gym)**

Co mi pomohlo se seznámit se spolužáky	Počet
Znali jsme se ze ZŠ	46
Adaptační kurz	41
Lyžařský kurz	35
Mimoškolní akce	35
Školní výlety a exkurze	36
Jiné	6

Hypotézou č. 6 jsem zjišťoval vyskytující se projevy šikany ve škole, **Setkali se studenti během svého studia s některými z projevů šikany?** V několika částech žáci odpovídali například na otázku, zda je u nich ve třídě některý spolužák nešťastný, zda je ve třídě někdo, komu občas ostatní ubližují, zda se do školy studenti těší, zda se najde někdo, kdo pomůže spolužákovi s problémem a zda je třída jako celek schopna řešit společné problémy.

Tabulka č. 29 **Ve třídě je nejméně jeden žák nešťastný? (žáci Gym)**

Ve třídě je nejméně jeden žák nešťastný	Počet	Procenta
Ano	48	56%
Ne	37	44%

Tabulka č. 30 **Ve třídě je někdo, komu občas ostatní ubližují? (žáci Gym)**

Ve třídě je někdo komu občas ostatní ubližují	Počet	Procenta
Ano	21	25%
Ne	64	75%

48 studentů Gymnázia uvedlo, že ve třídě je podle jejich mínění nejméně jeden žák nešťastný, a to ne ve smyslu, že by mu ostatní spolužáci ubližovali, jedná se spíše o problémy soukromého charakteru. Ubližování i tady znamená spíše nevhodné poznámky a vtipy, případně netoleranci vůči individuálním zvláštnostem. Fyzické násilí ani výrazná izolace nebo vyloučení z třídního kolektivu nebylo ani na této škole v rámci tohoto dotazníku zaznamenáno. (viz tabulka č. 29 a 30)

Tabulka č. 31 **Stává se, že se do školy těším? (žáci Gym)**

Stává se, že se do školy těším	Počet	Procenta
Ano	53	62%
Ne	32	38%

Tabulka č. 32. **Většinou se najde někdo, kdo mi pomůže s problémem? (žáci Gym)**

Většinou se najde někdo, kdo mi pomůže s problémem	Počet	Procenta
Ano	78	92%
Ne	7	8%

Tabulka č. 33 **Společné problémy ve třídě řešíme většinou v klidu? (žáci Gym)**

Společné problémy ve třídě řešíme většinou v klidu	Počet	Procenta
Ano	67	79%
Ne	18	21%

Více než polovina studentů Gymnázia Benešov se těší do školy, že je škola pro ně místem, kam rádi přicházejí a čas zde trávený je z hlediska pocitu bezpečí vnímán kladně. (viz tabulka č.31) Výrazná většina studentů má ve třídě přítele, který je ochoten v případě potřeby pomoci a poradit (se školními i osobními problémy) (viz tabulka č. 32). Opět velká většina žáků uvedla, že jsou schopni problémy ve třídě vyřešit a prodiskutovat v klidu a najít pro většinu z nich vhodné řešení.

Hypotéza č. 7 **Je třídní kolektiv pro studenty prostředím, kde se cítí bezpečně?**, je v souvislosti s dotazníkovou otázkou č. 7. Ta mapovala škálu pocitů studentů ve třídě a byla rozčleněna na čtyři části. Velká většina studentů zažívá ve své třídě pocity přátelství, tzn., že mají nějakého blízkého a důvěrného přítele, pouze 9 studentů pociťuje významněji nepřátelské projevy spolužáků (zda se jedná pouze o dílčí projevy nesympatií, nebo zda jde o výraznější akty nepřátelství se tímto dotazníkem nepodařilo zjistit). (viz tabulka č. 34 a č. 35)

Tabulka č. 34 **Míra pocitů bezpečí žáků ve třídě (žáci Gym)**

Míra pocitů žáků ve třídě	Počet	Procenta
Pocit bezpečí	76	89%
Pocit ohrožení	9	11%

Tabulka č. 35 **Míra pocitů přátelství žáků ve třídě (žáci Gym)**

Míra pocitů žáků ve třídě	Počet	Procenta
Pocit přátelství	70	82%
Pocit nepřátelství	15	18%

Druhá část otázky vyšla z dotazníku rovněž spíše ve prospěch atmosféry důvěry a tolerance, pouze necelá čtvrtina studentů pociťuje ve třídě lhostejnost, nepochopení a netoleranci. (viz tabulky č. 36 a č. 37)

Tabulka č. 36 **Míra pocitů důvěry žáků ve třídě (žáci Gym)**

Míra pocitů žáků ve třídě	Počet	Procenta
Atmosféra důvěry	65	76%
Atmosféra lhostejnosti	20	24%

Tabulka č. 37 **Míra pocitů tolerance žáků ve třídě (žáci Gym)**

Míra pocitů žáků ve třídě	Počet	Procenta
Tolerance	62	73%
Netolerance	23	27%

Studenti obou škol se významněji lišili v názorech u otázky č.3, ve které měli posoudit přístup učitelů k žákům. Zatímco na SOŠ oceňovali studenti přátelský přístup svých pedagogů a důvěra i ochota svěřit se jim zde byla větší, na Gymnázium jsou učitelé vnímáni spíše jako profesionálové s formálnějším přístupem ke studentům. Další rozdíl v odpovědích byl zaznamenán u otázky č. 5, která ukazovala na aktivity důležité při prvním seznamování se studentů během 1.ročníku střední školy. U obou škol zaujímá přední místo adaptační kurz a kontakty a známosti ze základní školy. V dalších aktivitách už je zaznamenán rozdíl mezi oběma školami. Zatímco Gymnázium pořádá mnohem více mimoškolních akcí a zájezdů než SOŠ Benešov, byly tyto akce také výrazněji zastoupeny při adaptaci na nové prostředí školy. Na odbornou školu jsou přijímáni žáci z různých okresů a vzdálenějších škol, kde jsou vazby na původní kamarádské vztahy ze základní školy menší, a větší úlohu v tomto procesu hraje tudíž adaptační kurz pořádaný pro nové žáky.

Otázka č. 6 souvisí s tím, zda je některý student ve třídě nešťastný, zda ostatní spolužáci někomu ubližují. Zatímco na SOŠ je takových studentů 75%, na Gymnáziu je to pouze 56%. Vzhledem k tomu, že jsem v dotazníku nedefinoval zcela přesně pojmy „nešťastný“ a „ubližovat“, z odpovědí studentů usuzuji, že se jedná spíše o mírnější formy nátlaku či nevhodnou komunikaci mezi spolužáky ve smyslu pomluv, vtipů, poznámek ke vzhledu, oblečení apod. Závažnější formy nátlaku, fyzické útoky ani jednoznačné pojmenování výše zmíněných jevů názvem šikana nebyly zaznamenány. Tomu odpovídají i výsledky druhé části této otázky, kdy studenti vyjadřovali to, zda se do školy těší. Většina respondentů uvedla, že se do školy těší a že je pro ně místem, kam rádi přicházejí a čas zde trávený je z hlediska pocitu bezpečí kladně vnímaný. Na SOŠ 68% žáků uvedlo pozitivní pocity ze školy, u Gymnázia toto číslo bylo velmi podobné, 62% žáků se těší do školy. Výrazná většina studentů obou škol má ve třídě minimálně jednoho přítele nebo spolužáka, na kterého by se obrátili o pomoc s problémem, o radu, kterému by se svěřili v případě potíží. U poslední části této otázky, tj., zda studenti dokáží řešit společné problémy v klidu, byly zjištěny značné rozdíly mezi oběma školami. 79% studentů Gymnázia uvedlo, že jsou schopni řešit v klidu problémy, kdežto na SOŠ to bylo pouze 20% studentů. Rozdílnost u této otázky mezi oběma školami je dle mého názoru způsobena většími komunikačními schopnostmi žáků Gymnázia a jejich vyrovnanější osobnostní strukturou s méně viditelnými rozdíly v komunikačních dovednostech včetně asertivního jednání. Je možné uvažovat i o větším podílu odpovědnosti a vůle dodržovat pravidla a dohody. (viz graf č. 3)

Otázka č. 7 zjišťovala pomocí pocitové škály celkovou atmosféru ve třídě. Míra pocitu bezpečí a přátelství u studentů Gymnázia přesáhla 80% (89% pociťuje bezpečí a 82% vnímá přátelskou atmosféru), u SOŠ pocit bezpečí a přátelství zaznamenalo shodně 69% studentů. Toleranci k odlišnostem a atmosféru důvěry pociťuje ve své třídě přes 70% studentů Gymnázia (76% důvěra, 73% pociťuje toleranci), na SOŠ je to pouhých 51% důvěry a tolerance oproti 49% vnímané netolerance a nedůvěry. Domnívám se, že horší výsledky, co se týče tolerance a důvěry na SOŠ, jsou způsobeny větší sociální rozdílností i větší individuální rozdílností studentů této školy. Studenti přicházejí na SOŠ z různých okresů a odlišnost rodinného zázemí je také různorodější (ve smyslu např. menšího počtu vysokoškolsky vzdělaných rodičů studentů SOŠ oproti vzdělání rodičů studentů

Gymnázia). U této domněnky vycházím z rozhovorů s některými pedagogy obou zmíněných škol, tyto souvislosti by mohly být námětem k navazující práci a dalšímu šetření z příbuzných oborů (např. sociologie, psychologie apod.). (viz graf č. 4)

Závěr

Na základě vyhodnocení dotazníku pro učitele, který mapoval informovanost pedagogů, jsem zjistil, že s rostoucím počtem let praxe stoupá i počet učitelů, kteří se nějakou formou (nejčastěji v podobě semináře či teoretického školení) seznámili s problematikou šikanování. Zároveň výsledky vypovídají i o souvislosti délky praxe a aktivní účasti na řešení šikanování u žáků. S touto problematikou jsou pedagogové dle mého názoru dostatečně seznámeni a o možnostech prevence, projevech a výskytu tohoto jevu kvalitně informováni. Učitelé jsou schopni adekvátně posoudit své schopnosti ohledně možných řešení problému, pokud by u nich ve škole nastal. A to tak, že lehčí formy zvládnou sami v rámci školy a pedagogického sboru, těžší formy a závažnější projevy by svěřili do rukou nestranného odborníka, případně kompetentním institucím.

Dotazník sociálního klimatu pro studenty přinesl tyto závěry: obě školy se snaží na počátku 1.ročníku i během celého studia posilovat přátelskou atmosféru ve škole i v jednotlivých třídách prostřednictvím nejrůznějších akcí (např. adaptační kurz, ostatní mimoškolní a méně formální akce). Co se týká důvěry studentů ke svým učitelům ve smyslu „být ochoten se jim svěřit“, ta závisí především na osobnostních rysech pedagogů na jednotlivých školách. Nicméně studenti obou škol se shodli na poměrně příznivém klimatu, kdy se žáci do školy těší a třída je pro ně místem, který jim poskytuje určitý komfort v jejich pocitu bezpečí a jistoty. Studenti také velmi citlivě vnímají pohodu a pocit tolerance (netolerance), dlouhodobou atmosféru ve třídě a negativně pociťují slovní výpady vůči spolužákům. Jejich vztahy jsou přesto spíše přátelské, protože jsou schopni rozpoznat a pojmenovat potíže vzniklé v rámci třídy a problémy soukromého charakteru.

Resumé

V první kapitole této práce vymezuji základní pojmy týkající se šikanování. Jde především o definování pojmu šikana z pohledu pedagogických dokumentů. Dále pak rozdělují šikanu na verbální a fyzickou a popisují jednotlivá stadia od ostrakismu, přes stoupající fyzickou agresi a manipulaci, vytvoření jádra šikanujících jedinců až po dokonalou šikanu, kdy je tímto jevem zasažena celá skupina. V této části rovněž nechybí podrobný popis a typové rozdělení agresorů, obětí a prostředí.

Druhá kapitola popisuje postoj společnosti k této problematice, vysvětluje, proč je šikana zařazena do trestního zákona jako trestný čin, a objasňuje mechanismy, které mohou někdy bránit důkladnému a přesnému vyšetření šikany.

Na samotný průběh vyšetřování je zaměřena kapitola třetí, kde jsou naznačeny kroky nezbytné pro vyšetření šikanování, zásady, které je nutné dodržet při vyšetřování agresora i oběti, práce s obětí a konečně jsou ukázány i postupy následné práce se skupinou, ve které se tento jev vyskytl.

Čtvrtá kapitola je již zaměřena na prevenci šikanování ve školách, programy (ministrské i nevládní) zabývající se touto problematikou a možnosti vzdělávání pedagogů i ostatních odborníků, kteří s tímto jevem přicházejí do styku a musejí jej zvládnout.

V empirické části jsem vysvětlil cíle prováděného průzkumu, hypotézy, popis výzkumného vzorku, metodiku a zpracování výsledků. Jedná se o průzkum k tomuto tématu, který jsem prováděl formou dotazníků u studentů a učitelů SOŠ Benešov a Gymnázia Benešov.

Anotace

Bakalářská práce je zaměřena na problematiku prevence a řešení šikanování na středních školách.

Práce popisuje jednotlivá stadia šikany, pracuje se základními pojmy, které se vztahují k šikanování, pachatel, oběť, prostředí, kde probíhá šikana, a způsob vyšetřování při různých stádiích šikany a její prevence na střední škole. Znalost těchto pojmů je velmi důležitá pro pedagogickou praxi, a to nejen na střední škole. Pro pedagogy je důležité naučit se rozlišovat jednotlivá stadia šikany, protože následné řešení a s ním spojené vyšetřování se v jednotlivých stádiích značně liší. Učitel také musí vědět, kdy šikanu ve své třídě zvládne spolu s ostatními kolegy sám a kdy je již nezbytné přivolat na pomoc odborníka.

Ve druhé části práce jsem se pokusil o srovnání dvou středních škol ve městě, kde bydlím. Byla srovnávána Střední odborná škola veřejnosprávní a Gymnázium. Obě školy se liší co do počtu a pohlaví studentů, tak i ve věkovém složení pedagogického sboru. Srovnání proběhlo formou dotazníku jak mezi učiteli (byly zjišťovány znalosti o šikanování), tak i mezi žáky (spokojenost a pocity ve třídě). Výsledky výzkumu jsou platné jen pro tyto dvě školy, protože se nejedná o reprezentativní vzorek respondentů. Z výsledků jsou patrné shody u některých otázek, ale i velmi zajímavé rozdíly, které by stálo zato blíže prozkoumat.

Klíčová slova

fáze šikany, oběť, agresor, postupy vyšetřování šikany, prevence šikany, šikanování, první pomoc, klima třídy, přístup učitelů, varovné signály, dynamika šikanování

Annotation

The Thesis focuses on the problems of prevention and resolution of bullying in high schools.

The Thesis describes separate stages of bullying, works with key terminology that relates to bullying, describes the offender, the victim, the surrounding where bullying takes place and the process of investigating bullying in its different stages and its prevention in high school. Knowledge of these concepts is very important in educational experience, and not only in high school. It is very important for teachers to be able to distinguish between different stages of bullying as the resolution and investigation can differ quite considerably for different stages. Teacher also has to judge when bullying in his or her class can be dealt with by himself or herself or together with other colleagues or when it is necessary to search help from a professional.

In the second part of the thesis I tried to compare two high schools in my home town. The Comparison was made between public high school and grammar school. Both schools differ in number and sex of the students, as well as in the age structure of the teachers. The Comparison was made by way of questionnaire given to teachers (knowledge of bullying was investigated), as well as to students (satisfaction and feelings in class were investigated). The findings from this investigation are relevant only for these two schools as they do not represent a typical sample of respondents. From the findings there are evident consistencies in some questions, but also very interesting differences which would be worth investigating more closely.

Key terminology

bullying, bullying stage, victim, agressor, procedures in investigation of bullying, prevention of bullying, bullying, first aid, class atmosphere, teachers' approach, warning signs, bullying dynamics

Použitá literatura :

1. Úz č. 558 *trestní předpisy, přestupky*, Ostrava: Sagit, 2006, ISBN 80-7208-564-6
2. MŠMT ČR: *Metodický pokyn ministra školství mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol školských zařízení, č.j. 28 275/2000-22*
3. ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*, Žďár nad Sázavou: Fakta.v.o.s. 1999, ISBN 80-902614-1-8
4. JEDLIČKA, R., KOŤA, J.: *Analýza a prevence sociálněpatologických jevů u dětí a mládeže*, Praha: Karolinum, 1998, ISBN 80-7184-555-8
5. KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*, Praha: Portál, 2005, ISBN 80-7367-014-3
6. KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*, Praha: Portál, 1997, ISBN 80-7178-123-1
7. KYRIACOU, Ch. *Řešení výchovných problémů ve škole*, Praha: Portál, 2005, ISBN 80-7178-945-3
8. MATĚJČEK, Z. *Po dobrém, nebo po zlém?*, Praha: Portál, 1993, ISBN 80-85282-78-X
9. PELIKÁN, J. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*, Praha : Karolinum, 1998, ISBN 80-7184-569-8
10. POKORNÝ, V., TELCOVÁ, J., TOMKO, A. *Prevence sociálně patologických jevů*, Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2003, ISBN 80-86568-04-0
11. PÖTHE, P. *Dítě v ohrožení*, Praha: G plus G, 1999, ISBN 80-86103-21-8

12. ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*, Praha: Portál, 1995, ISBN 80-7178-049-9
13. *Prevence sociálně patologických jevů*, 1/2002, ročník I., Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2002
14. Richterová, H., *Příručka Šikana-pro učitele a rodiče*, SOŠ Benešov
15. <http://www.volny.cz/xenobit/brainwsh1.html>
16. <http://www.minimalizacesikany.cz/dokument.php3?id=8>
17. http://www.minimalizacesikany.cz/data/Skolni-sikanovani-z-ruznych-stran_6.doc
18. <http://www.sikana.org/>
19. http://www.minimalizacesikany.cz/data/Nemoc-zvana-sikana_18.doc
20. <http://www.linkabezpeci.cz/webmagazine/kategorie.asp?idk=333>

Přílohy

Příloha 1 Dotazník pro učitele středních škol

Příloha 2 Dotazník sociálního klimatu pro žáky 2.ročníků

Příloha 3 Grafy 1,2,3,4

Příloha 4 Leták k projektu CHIPS Sdružení Linky bezpečí

Příloha 1

Dotazník pro učitele středních škol

Vážení učitelé,

dostává se Vám do rukou dotazník, který má zmapovat informovanost pedagogů s problematikou řešení a prevence šikanování na středních školách.

Na základě svých dosavadních zkušeností odpovězte na otázky tak, aby výstižně charakterizovaly Váš osobní názor. Dotazník je anonymní a informace v něm obsažené nebudou nikomu nepovolanému předány ani zveřejněny a budou použity pouze k výzkumnému účelu bakalářské práce.

1. Moje školní praxe trvá:

- a) 0-5 let
- b) 6-15 let
- c) 16- 25 let
- d) 26-a více let

2. Znáám dobře problematiku a prevenci šikany (co je šikana, druhy šikany, varovné signály, rozpoznání oběti a agresora,...) **ANO-NE**

3. Byl jsem někdy seznámen s problematikou a prevencí šikany? (např.: během studia na VŠ, školení, semináře, přednášky, odborné časopisy,...)

ANO – **NE** (pokud ano, kdy naposledy a jakým způsobem).....

4. Řešil jste někdy šikanování ve Vaší škole? **ANO** – **NE** (pokud ano, kolikrát)

.....

5. Jaká forma seznámení se s problematikou, prevencí a způsoby řešení šikany ve školním prostředí by Vám vyhovovala, případně pro Vás byla nejefektivnější.....

.....

6. V případě nutnosti řešit šikanu na Vaší škole se domníváte, že byste problém zvládli sami v rámci pedagogického sboru, nebo byste se raději obrátili na odborníky z jiných institucí?

.....

.....

Příloha 2

Dotazník sociálního klimatu pro žáky 2.ročníků

Milí studenti,

dostává se Vám do rukou dotazník sociálního klimatu, který má objasnit jaká atmosféra panuje na Vaší škole, jak se cítíte ve třídě mezi spolužáky, jaké jsou vztahy mezi studenty a učiteli.

Na základě svých dosavadních zkušeností vyplňte tak, aby charakterizoval Váš osobní názor. Dotazník je **anonymní** a informace a názory v něm obsažené nebudou nikomu nepovolanému předány ani zveřejněny a budou použity pouze k výzkumnému účelu bakalářské práce.

Zaškrtni jednu možnost.

1. Jsem a) chlapec b) dívka

2. Studenti v naší třídě se navzájem dobře znají, vědí o sobě dost věcí. **ANO – NE**

3. Učitelé se k nám chovají více kamarádsky než autoritativně. **ANO – NE**

4. Je ve škole učitel, kterému by ses svěřil v případě osobních nebo školních problémů a potíží? **ANO - NE**

Zaškrtni maximálně 3 možnosti.

5. Při nástupu na Gymnázium mi pomohlo seznámit se s novými spolužáky:

a) znali jsme se ze ZŠ

b) adaptační kurz

c) lyžařský kurz

d) mimoškolní akce

e) školní výlety a exkurze

f) jiné (uveď).....

6. Zaškrtni jednu možnost.

a) Ve třídě je nejméně jeden žák nešťastný. **ANO – NE**

b) Ve třídě je někdo komu občas ostatní ubližují. **ANO – NE** (pokud ano, uveď způsob, např.: fyzické útoky, poškozování věcí, posmívání se, izolace studenta od ostatních...)

.....
c) Stává se, že se do školy těším. **ANO – NE**

d) Většinou se najde někdo, kdo mi pomůže s problémem (osobním i školním). **ANO – NE**

e) Společné problémy ve třídě řešíme většinou v klidu. **ANO – NE**

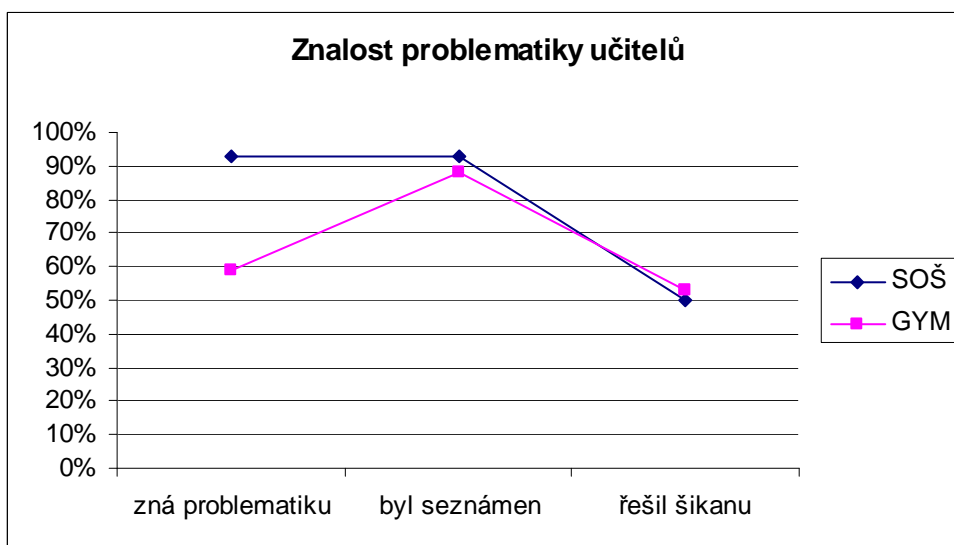
7. Zakroužkuj číslici, která vyjadřuje míru tvých pocitů ve třídě.

pocit bezpečí	1 2 3 4 5 6 7	pocit ohrožení
pocit přátelství	1 2 3 4 5 6 7	pocit nepřátelství
atmosféra důvěry	1 2 3 4 5 6 7	atmosféra lhostejnosti
tolerance	1 2 3 4 5 6 7	netolerance

Příloha 3

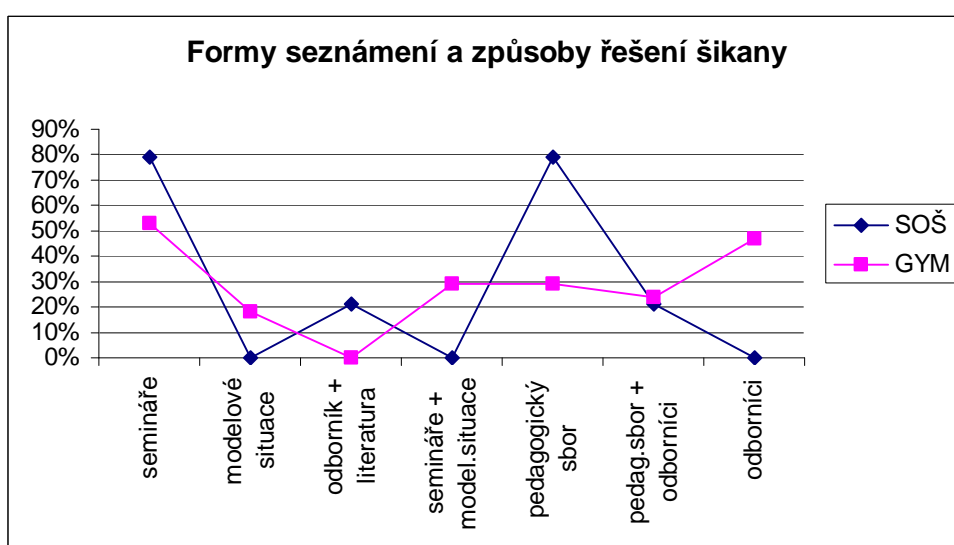
Graf č. 1

Znalost problematiky učitelů	SOŠ	GYM
zná problematiku	93%	59%
byl seznámen	93%	88%
řešil šikanu	50%	53%

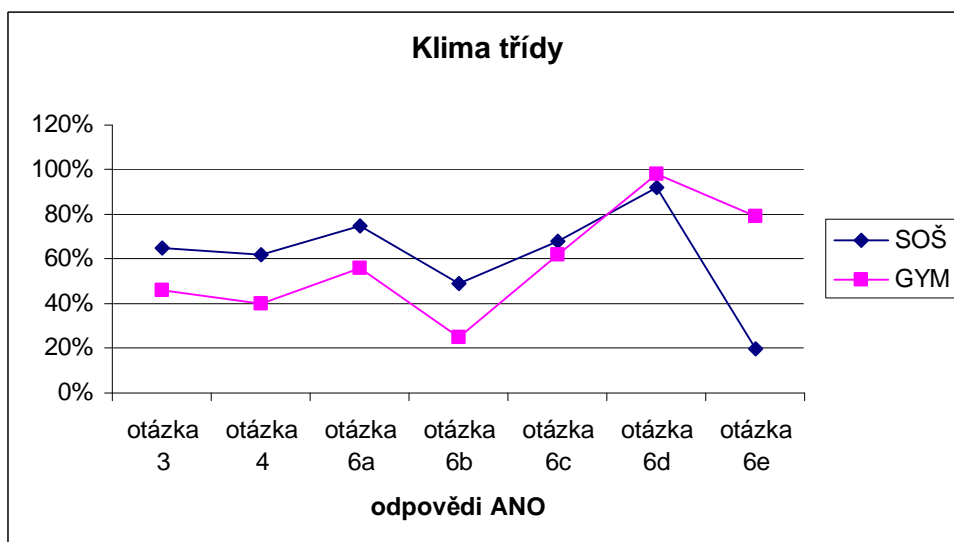
Graf č. 2

Formy seznámení a způsoby řešení	SOŠ	GYM
semináře	79%	53%
modelové situace	0%	18%
odborník + literatura	21%	0%
semináře + model.situace	0%	29%
pedagogický sbor	79%	29%
pedag.sbor + odborníci	21%	24%
odborníci	0%	47%

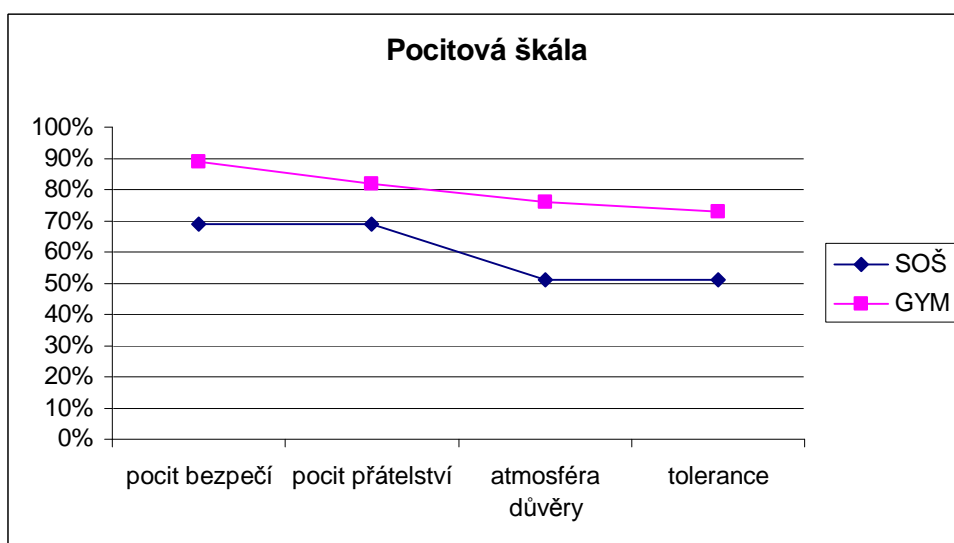
Graf č. 3

odpověď ANO	SOŠ	GYM
otázka 3	65%	46%
otázka 4	62%	40%
otázka 6a	75%	56%
otázka 6b	49%	25%
otázka 6c	68%	62%
otázka 6d	92%	98%
otázka 6e	20%	79%

Graf č. 4

Pocitová škála	SOŠ	GYM
pocit bezpečí	69%	89%
pocit přátelství	69%	82%
atmosféra důvěry	51%	76%
tolerance	51%	73%

Příloha 4

CHIPS (Childlines in Partnership with Schools)

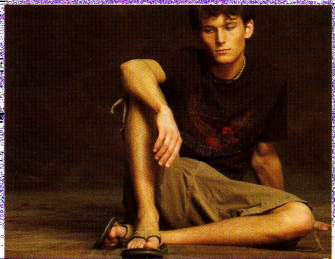
CHIPS je dvouletý projekt zaměřený na vrstevnické vztahy a realizován bude v letech 2006 a 2007 na pěti vybraných českých školách. Jeho cílem je prevence šikany, násilí na dětech, prevence drogových závislostí a podpora zdravého životního stylu mezi dospívající mládeží.

Do projektu jsou zapojeni konzultanti Linky bezpečí, případně Studentský parlament a je zaměřen na zlepšení vrstevnických vztahů na školách, kde chce podchytit dobrou vůli mladých lidí v rezistenci vůči negativním vlivům.

Po dohodě s pěti vybranými školami bude realizace projektu zahájena a proškolení mladí konzultanti. S podporou celoplošné mediální kampaně, kde je partnerem Český rozhlas a další média, je snahou zvýšit povědomí o prevenci šikany, zneužívání omamných látek, prevence rasismu a násilí.

Ve spolupráci s policií České republiky jsou připraveny k využití dva videofilmy – „Nechte mě být“ a „Zpackané životy“.

Školitelé, kteří projdou tímto programem dostanou osvědčení o získaných dovednostech.

→ Naše škola:

.....

.....

→ má zájem být zapojena do pilotního programu v roce 2006/2007 ANO NE

→ má zájem o účast v dalších letech a chce být informována o výsledcích pilotního projektu ANO NE